

ผู้หญิงมหัศจรรย์

การศึกษาภาคสนาม กลุ่มแรงงานนอกระบบ: งานดูแลเด็ก และศูนย์เด็กเล็ก

ชลธิชา ตั้งวรมงคล พุทธิณี โกพัฒน์ตา

พูลทรัพย์ สวนเมือง ตฤลาพันธ์ และ กชพร กลักทองคำ

มูลนิธิเพื่อการพัฒนาแรงงานและอาชีพ

ราณี หัสสร้างสี

บรรณาธิการ

บทนำ

มูลนิธิเพื่อพัฒนาแรงงานและอาชีพ ได้ศึกษาเรื่อง งานดูแลเด็ก และความคิดเห็นต่อศูนย์เด็กเล็ก เพื่อทำความเข้าใจวิธีการ ปัญหา และทางออกในการดูแลเลี้ยงดูบุตรหลาน พร้อมๆ กับการทำงานหารายได้ของแรงงานหญิงในภาคนอกระบบ ตลอดจนเพื่อเข้าใจลักษณะของศูนย์เด็กเล็กที่เหมาะสมกับความต้องการ โดยการจัดการสนทนากลุ่มทั้งหมด 7 ครั้ง ในต่างจังหวัด 2 ครั้ง ที่จังหวัด ขอนแก่น และสุพรรณบุรี และ ในกรุงเทพฯ 5 ครั้ง ช่วงเดือนกันยายน - ตุลาคม 2558

ผู้เข้าร่วมสนทนาส่วนใหญ่เป็นผู้รับงานมาทำที่บ้าน มีผู้เข้าร่วมเพียงกลุ่มเดียวที่ประกอบอาชีพค้าขาย (หาบเร่แผงลอย) ผู้เข้าร่วมส่วนหนึ่งทำงานรับจ้างทั่วไป ทั้งนี้การสนทนาให้ความสำคัญกับการเลี้ยงดูบุตรหลานที่ยังไม่เข้าโรงเรียนเป็นพิเศษ

ผู้เข้าร่วมส่วนใหญ่เลี้ยงดูลูกหลานเองเป็นหลัก แม้จะมีญาติพี่น้องและเพื่อนบ้านช่วยดูแลบ้างเป็นระยะสั้นๆ มีเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่มีผู้ช่วยดูแลอย่างเป็นเรื่องเป็นราว หรือส่งเด็กเข้าศูนย์เด็กเล็กอย่างเป็นทางการจะลักษณะ (ไม่ใช่การดูแลรายวัน)

ปัญหาการเลี้ยงดูเด็กพร้อมๆ กับการทำงานหารายได้ ซึ่งผู้เข้าร่วมสะท้อนในวงสนทนาสามารถแบ่งได้เป็น 1. ผลกระทบที่เกิดขึ้นกับงาน 2. ผลกระทบกับเด็ก 3. ผลกระทบต่อผู้เลี้ยง

ผลกระทบที่เกิดขึ้นกับงาน: การต้องใช้เวลาดูแลเด็ก หรือการไม่สามารถมีสมาธิกับงานอย่างเต็มที่ ทำให้ผู้เข้าร่วมทำงานได้น้อยลง ซึ่งส่งผลให้มีรายได้น้อยลงไปด้วย เช่น ผู้เข้าร่วมที่ทำร้านโชว์ห่วยต้องปิดร้านเพื่อให้ลูกหลานพักผ่อน ผู้เข้าร่วมที่ดำน้ำพริกขายต้องทำงานเฉพาะวันเสาร์อาทิตย์ที่เด็กไม่อยู่ด้วยเท่านั้นจึงจะทำงานดำน้ำพริกได้เนื่องจากพริกเป็นอันตรายต่อเด็ก ผู้เข้าร่วมที่เลิกหางานช่วงเด็กตื่นไม่ได้เลยเนื่องจากเด็กชอบมาดิ้งแห่ เป็นต้น ผู้เข้าร่วมระบุว่าเด็กที่อยู่ในวัยกำลังซนมักทำให้งานเสียหายด้วย

ผลกระทบต่อผู้ดูแล: ผู้เข้าร่วมหลายคนไม่มีเวลาพักผ่อนอย่างเหมาะสม หลายคนระบุว่าตนทำงานได้เฉพาะในเวลาที่ได้กลับบ้านเท่านั้น บางส่วนจึงต้องยอมใช้เวลาอนของตนในการทำงาน ในขณะที่บางคนไม่สามารถนอนพักผ่อนได้เต็มที่หลังจากเวลางานเนื่องจากเด็กงอแงกลางดึก นอกจากนี้ ผู้เข้าร่วมที่เป็นผู้รับงานมาทำที่บ้านระบุว่าตนเกิดอาการเครียดเมื่องานเร่ง แต่กลับต้องคอยดูแลบุตรหลานไปด้วย ในขณะที่เดียวกันการทำงานไปด้วยและดูแลเด็กไปด้วยก็สร้างความกังวลให้กับผู้เข้าร่วมด้วย เนื่องจากต้องห่วงหน้าพะวงหลังกับความปลอดภัยของเด็ก

ผลกระทบต่อเด็ก: พบว่ามีหลายกรณีที่เด็กได้รับอันตรายหรือเกิดอุบัติเหตุในระหว่างที่ผู้ดูแลกำลังจัดจอบกับการทำงานหารายได้ เช่น ตกน้ำ ตกบันได เด็กบางส่วนได้รับอันตรายจากงานที่ผู้ดูแลทำ เช่น ลูกเป็นภูมิแพ้เพราะแม่ทำงานเย็บผ้าอยู่กับบ้าน เด็กมีอาการป่วยไข้บ่อยเนื่องจากชอบเล่นขยะพลาสติก หรือโดนขยะแก้วบาด ในกรณีที่ผู้ดูแลทำงานคัดแยก บุตรหลานของผู้รับงานปักหมุดเย็บเลื่อมกินลูกปัด หรือยัดลูกปัดใส่รูหู และรูจมูก เป็นต้น

แม้ว่าผู้เข้าร่วมส่วนใหญ่สื่อสารถึงความต้องการศูนย์เด็กอย่างชัดเจนเพื่อแบ่งเบาภาระหน้าที่การดูแลของตนในระหว่างการทำงานหารายได้ แต่ไม่อาจกล่าวได้ว่าผู้เข้าร่วมทุกคนแสดงความต้องการส่งบุตรหลานเข้าศูนย์เด็ก กลุ่มที่ต้องการส่งเด็กเล็กกว่าวัยอนุบาลเข้าศูนย์เด็กเป็นกลุ่มที่มีความจำเป็นในการหารายได้อย่างชัดเจน เช่น กลุ่มชุมชนหลวงวิจิตร อย่างไรก็ตาม กล่าวได้ว่าทุกกลุ่มแสดงถึงความระแวง และไม่ไว้วางใจต่อคุณภาพของศูนย์เด็ก ส่วนใหญ่ไม่ต้องการส่งเด็กในวัยแบเบาะเข้าศูนย์เด็ก เนื่องจากกังวลกับความปลอดภัย ผู้เข้าร่วมบางส่วนระบุว่าไม่ต้องการส่งเด็กที่ดื้อ หรือยังไม่สามารถเข้าใจความได้เข้าศูนย์ เนื่องจากไม่มั่นใจว่าผู้ดูแลในศูนย์จะมีความอดทนกับเด็กพอ และไม่ทำโทษเด็กอย่างเกินเลย นอกจากนี้ บางคนพูดถึงความสัมพันธ์ระหว่างแม่และเด็ก และการได้เฝ้าดูพัฒนาการของเด็กเป็นเหตุผลสำคัญที่ตนต้องการเลี้ยงดูลูกเอง และไม่ส่งเด็กเข้าศูนย์ ผู้เข้าร่วมที่กล่าวถึงเหตุผลนี้อย่างชัดเจน คือ ผู้เข้าร่วมหลายคนในกลุ่มหมู่บ้านนักกีฬา ซึ่งมีญาติพี่น้องช่วยดูแลเด็กได้

สำหรับความคิดเห็นต่อศูนย์เด็กที่ดีที่ผู้เข้าร่วมต้องการส่งลูกหลานไปค่อนข้างจะคล้ายกันทุกกลุ่ม กล่าวคือ หากเป็นไปได้ ไม่ควรคิดค่าใช้จ่ายกับผู้ปกครองเลย แม้ว่าผู้เข้าร่วมจำนวนมากจะแสดงความไม่มั่นใจว่าจะเป็นไปได้ นอกจากนี้ศูนย์เด็กที่จะต้องมีอาหารและของว่างที่เหมาะสม ในด้านสิ่งแวดล้อม ต้องสะอาดและไม่แออัด ตั้งอยู่ในละแวกชุมชน เวลารับดูแลเด็กสอดคล้องกับการทำงานของผู้ปกครอง กล่าวคือ จะต้องยืดเวลาการดูแลเด็กให้ผู้ปกครองรับเด็กช้าลงได้ หลายคนระบุว่าการที่ศูนย์เด็กอยู่ใกล้บ้านจะช่วยลดความกังวลเรื่องสวัสดิภาพของเด็กได้ด้วย ในด้านการดูแล ต้องมีจำนวนครูหรือผู้ดูแลที่มากพอที่จะดูแลเด็กได้อย่างทั่วถึง ผู้ดูแลต้องไว้วางใจได้ ผ่านการอบรมเพื่อให้ดูแลเด็กได้ดี สามารถสอนทักษะให้เด็กมีการเรียนรู้และพัฒนาการอย่างเหมาะสมตามช่วงวัย หลายกลุ่มระบุว่าศูนย์จะต้องมีมาตรฐาน โดยมีกลไกเป็นองค์กรที่ไว้วางใจได้ในการควบคุมมาตรฐานอย่างใกล้ชิด นอกจากนี้ การที่ชุมชนหรือผู้ปกครองสามารถมีบทบาทในการให้ความเห็น หรือการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของศูนย์ก็เป็นสิ่งที่ผู้เข้าร่วมในหลายกลุ่มระบุว่าเป็นสิ่งที่ศูนย์ที่ดีควรมีเช่นกัน

สำหรับข้อเสนอแนะในการรณรงค์เชิงนโยบาย มีหลายประการที่เป็นอย่างเดียวกับความเห็นในเรื่อง ศูนย์เด็กที่ตี ส่วนที่ต่างออกไป ได้แก่ “หนึ่งชุมชน หนึ่งศูนย์เด็ก” “หนึ่งโรงเรียน หนึ่งศูนย์เด็ก” การให้เงินสนับสนุนสำหรับการดูแลเด็ก เพื่อให้ผู้ดูแลจะสามารถใส่ใจดูแลเด็กได้อย่างเต็มที่ มีการดูแลเรื่องสุขภาพของเด็ก และไม่จำกัดอายุของเด็กที่รับดูแล

มีข้อสังเกตที่น่าสนใจซึ่งควรจะนำมาพิจารณาหากมีการรณรงค์เรื่องศูนย์เด็ก คือ วงสนทนาส่วนใหญ่ แสดงให้เห็นถึงสถานการณ์ที่น่าเป็นห่วงของประเทศ ที่ทั้งเด็กและคนแก่อยู่ในภาวะที่ขาดความมั่นคง กล่าวคือ เด็กจำนวนมากอยู่ในความดูแลของย่าหรือยาย และไม่ได้อยู่กับพ่อแม่ มีจำนวนไม่น้อยที่พ่อแม่ไม่ได้มาช่วยส่งเสีย และปล่อยให้คนแก่ต้องดูแลเด็กด้วย พร้อมๆ กับหารายได้เพื่อเลี้ยงตนเองไปด้วย ข้อสังเกตอีกประการคือ ความคาดหวังในเรื่องบทบาทหญิงชายมีส่วนทำให้หน้าที่การดูแลตกเป็นภาระหนักของผู้หญิง เช่น ผู้เข้าร่วมกลุ่มขอเน้นเห็นว่าผู้ชายไม่สามารถดูแลเด็กได้ดีเท่ากับผู้หญิง ผู้เข้าร่วมชุมชนลำสาละซึ่งเป็นมุสลิมมองว่า ไม่ว่าผู้หญิงจะทำงานหารายได้นอกบ้านหรือในบ้าน ภาระงานดูแลและงานบ้านต่างๆ ก็ต้องเป็นหน้าที่หลักของผู้หญิงอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

นอกจากนี้ ผลจากการสนทนากับทั้ง 7 กลุ่มพบว่า ผู้เข้าร่วมนอกกรุงเทพมหานครมีโอกาสเข้าถึงศูนย์เด็กโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย มากกว่าผู้เข้าร่วมในกรุงเทพฯ ผู้เข้าร่วมในจังหวัดสุพรรณบุรีและขอนแก่นสามารถเข้าถึงศูนย์เด็กที่จัดบริการโดยเทศบาลโดยไม่เสียค่าใช้จ่ายใดๆ ส่วนในกรุงเทพฯ ชุมชนบางแห่งมีศูนย์เด็กเล็กของกทม. ซึ่งเรียกเก็บค่าใช้จ่ายที่ไม่สูงเกินไปสำหรับผู้มีรายได้น้อย สำหรับชุมชนที่อยู่ในความดูแลของการเคหะ ได้แก่ หนองกรุง และหมู่บ้านนักกีฬา ไม่มีศูนย์เด็กเล็กของรัฐบาลในชุมชนเลย ในชุมชนหนองกรุง มีศูนย์เด็กที่จัดบริการโดยองค์กรไม่แสวงหากำไร สำหรับหมู่บ้านนักกีฬา มีโรงเรียนอนุบาลของเอกชน และมีโรงเรียนกทม. ที่จัดการศึกษาตั้งแต่ชั้นอนุบาล อย่างไรก็ตามพบว่า แม้ว่าจะมีนโยบายเรียนฟรี 15 ปีซึ่งรวมถึงช่วงอนุบาล แต่มีผู้เข้าร่วมบางคนไม่ส่งลูกหลานเข้าเรียนอนุบาล เนื่องจากไม่มีเงินจะเสียค่าใช้จ่ายเพิ่มเติมที่โรงเรียนจัดเก็บ

การสนทนาเรื่องหนึ่งวันของชีวิตผู้หญิงแรงงานนอกระบบนี้ จะทำให้เราตระหนักได้ว่า “ผู้หญิง มหัทศจรรย์” และความจำเป็นที่สังคมไทยจำเป็นต้องมีศูนย์เด็กที่มีคุณภาพ เพื่อแบ่งเบาภาระและพัฒนาคุณภาพชีวิตให้กับผู้หญิงและเด็ก

ผู้หญิงมหัศจรรย์

การศึกษาภาคสนาม กลุ่มแรงงานนอกระบบ: งานดูแลเด็ก และศูนย์เด็กเล็ก

ชลธิชา ตั้งวรมงคล พุทธิณี โกพัฒน์ตา

พูลทรัพย์ สวนเมือง ตูลาพันธ์ และ กชพร กลักทองคำ

มูลนิธิเพื่อการพัฒนาแรงงานและอาชีพ

สภาพเศรษฐกิจปัจจุบัน เป็นไปได้ยากที่ผู้หญิงจะไม่ต้องทำงานหารายได้ เพื่ออยู่บ้านเลี้ยงลูกอย่างเดียว สถานการณ์ทั่วไปที่ภาระการเลี้ยงดูเด็กตกมาที่ปู่ย่าตายาย โดยเฉพาะย่าและยายซึ่งยังคงต้องทำงานสร้างรายได้ไปด้วยในขณะเดียวกัน แม้ว่าบางคนจะได้รับการจุนเจือจากพ่อแม่ของเด็ก แต่ก็ไม่พอเพียงสำหรับการดำเนินชีวิต

การดูแลเด็กพร้อมๆ กับการทำงานเป็นปัญหา เพราะสร้างความกังวลใจระหว่างทำงาน เนื่องจากเด็กอาจจะได้รับอันตราย หรือสร้างความเสียหายให้กับข้าวของ ในช่วงเพลอ ในขณะเดียวกัน หากจะต้องดูแลเด็กให้ดี ก็ไม่สามารถทำงานหารายได้ได้เลย สำหรับผู้ดูแลบางคนจึงไม่มีวันหยุดเลย เนื่องจากต้องแบ่งวันเลี้ยงเด็ก และวันทำงานอื่นๆ ออกจากกัน

ช่วงวัยของเด็กมีนัยยะสำคัญต่อการทำมาหากินของผู้ดูแล ในช่วงวัยกำลังซน และยิ่งเด็กเกินกว่าศูนย์จะรับเลี้ยง (อายุต่ำกว่าสามขวบ) เป็นช่วงวัยที่ต้องการเวลาและการเอาใจใส่มากที่สุด จึงแทบจะเป็นไปไม่ได้สำหรับผู้ดูแลเด็กในช่วงวัยนี้ที่จะทำมาหากินไปด้วยในขณะที่ดูแลเด็ก เมื่อเด็กถึงวัยเข้าเรียนแล้ว การทำงานสร้างรายได้ก็จะราบรื่นมากกว่า สำหรับผู้ดูแลวัยชรา ระยะทางของศูนย์ดูแลเด็กกับบ้านมีความสำคัญมาก ผู้เข้าร่วมหลายคนเห็นว่าการเดินสิบถึงสิบห้านาทีไปศูนย์เด็ก วันละสองรอบเป็นระยะทางที่ไกลเกินจะเดินไหว

รายละเอียดการสนทนาจะเริ่มต้นจากหนึ่งวันของชีวิตผู้เข้าร่วมสนทนา ในการดูแลเด็ก ดูแลครอบครัว พร้อมกับการหาเลี้ยงชีพ และการสนทนาเรื่องศูนย์เด็กเล็ก

1. ชุมชนบ้านเหล่าเกวียนหัก อ.เมือง จังหวัดขอนแก่น

ผู้ทำการผลิตแหวนที่บ้าน จำนวน 6 คน ทุกคนในกลุ่มนี้ดูแลหลานซึ่งเป็นลูกของลูก ยกเว้น ลำดวนที่ดูแลลูกของน้องสาว ทุกคนรับหน้าที่แทนพ่อแม่ของเด็กเนื่องจากพ่อแม่ต้องออกไปทำงานข้างนอก บางคนพ่อแม่ทำงานอยู่กรุงเทพฯ จากการสอบถามว่าในหนึ่งวันอยู่กับเด็กกี่ชั่วโมง ผู้เข้าร่วมส่วนใหญ่ตอบว่า “อยู่ทั้งวัน” “อยู่ตลอด”

หนึ่งวันของชีวิตผู้ทำการผลิตที่บ้าน

ทองยศ อายุ 47 ปี เลี้ยงหลาน 2 คน เป็นหญิงอายุ 4 ขวบ และหลานชายอายุ 1 ขวบเศษ

ทองยศดูแลหลานสองคนเล่าให้ฟังว่า” ดีดีทำพร้อมๆ กับหลาน ทำกับข้าว อาบน้ำแต่งตัวให้หลานสี่ ขวบกินข้าวเพื่อเตรียมตัวไปโรงเรียน มีรถตุ๊กจากศูนย์เด็กมารับเวลาเจ็ดโมง หลังจากนั้นทำงานบ้านทุกอย่าง เช่น ซักผ้า ถูบ้านกวาดบ้าน ล้างถ้วยล้างชาม เริ่มทำอวนหลังเที่ยง แต่บางวันก็ไม่ได้ทำ ทำงานไปด้วยดูแลหลานไปด้วยจนถึงหกโมงเย็น ระหว่างนั้นดูแลหลานหนึ่งขบไปด้วย ประมาณบ่ายสามโมง หลานสี่ขวบจะกลับมาจากโรงเรียน (รถตุ๊กมาส่ง) หลังหกโมง ทำกับข้าวและป้อนข้าวให้หลาน ส่วนตนเอง กินข้าวสองทุ่ม จากนั้น ดูทีวี เข้านอนพร้อมหลานนอนสามหรือสี่ทุ่ม จะได้นอนมากหรือน้อย ขึ้นอยู่กับเด็กตื่นเมื่อไหร่”

“ช่วงเวลาที่หลานตื่นรู้สึกภาระงานหนักที่สุด แต่ช่วงเวลาของวันที่ยุ่ง เป็นเวลาช่วงเช้าและช่วงเย็น ช่วงเช้า ต้องเฮ็ดงาน เตรียมหลานไปโรงเรียน ส่วนช่วงเย็น แม่เค้า (เด็ก) มาตอนทุ่มหนึ่ง ก่อนเค้าจะกลับ เรา จะซักผ้าเตรียมกับข้าวอะไรไว้พร้อม ช่วงที่เด็กกลับมาจากศูนย์เด็ก ทำงานได้ แต่มั่นไม่สบายใจ ต้องหันไปหัน มา”

“กลางคืนก็นอนด้วยกัน เพราะแม่เค้าทำงานกะกลางคืน กลางวันแม่เค้าก็กลับมานอน บางคืน (เรา) ได้นอนสามชั่วโมง คนเล็กจะตื่นวันละ 3-4 ครั้งตอนกลางคืน ต้องลงมาชงนมให้”

“เมื่อก่อนตอนที่ยังไม่ต้องเลี้ยงหลาน ทำอวนได้วันละ 7-8 ผืน ได้ค่าจ้างผืนละ 10 บาท แต่พอต้อง ดูแลหลานคนเล็กด้วย เหลือทำอวนได้วันละ 2 ผืน”

“มีหลานสาวขอให้ช่วยดูแต่พอเจอเขาก็หนีไปเที่ยว ดูแบบผ่าน ๆ เท่านั้น ถ้าไปทำธุระสองสาม ชั่วโมง ก็ฝากเพื่อนบ้าน ให้เค้าครั้งละ 100 บางครั้งเขาก็ไม่เอาเงิน”

คำหนัก อายุ 63 ปี เลี้ยงหลานชาย 2 คน อายุ 4 ขวบ และ 1 ขวบ 2 เดือน

“ช่วงเย็น เด็กชอบร้องจ๊อแง แต่ช่วงเช้า พ่อแม่เค้าอยู่ งานมันเร่ง ถ้าไม่มีหลานก็สบาย อาศัยทำงานเย็บผ้าตอนกลางคืน ตอนแม่เด็กเค้ากลับมา”

ลำตวน อายุ 44 ปี เลี้ยงหลานชาย 1 คน อายุ 1 ปี 6 เดือน

ลำตวนช่วยดูแลลูกของน้องสาว ซึ่งออกไปทำงานที่โรงงาน เล่าให้ฟังว่า “ตื่นหกโมง ทำกับข้าว เจ็ดโมงเดินไปรับหลานจากบ้านน้องสาว เพราะน้องสาวต้องเตรียมตัวไปทำงานที่โรงงาน ให้หลานนอนตอนเก้าโมง หลังจากนั้นทำงานไปจนถึงห้าโมง งานที่ทำคือเลี้ยงวัว เอาวัวออกไปผูกตอนเช้า แล้วไปเอากลับตอนบ่าย ในระหว่างนั้นทำอวน ถ้าหลานตื่นก็ดูแลหลาน ทำกับข้าวตอนห้าโมง อาบน้ำให้หลาน ป้อนข้าว สองทุ่มแม่ของเด็ก มารับเด็กกลับบ้าน “ หลังจากนั้น “นอนเลย ไม่ทำอะไร เหนื่อย” เมื่อถามว่ามีคนช่วยดูแลหลานบ้างหรือไม่ ลำตวนบอกว่า “ตอนเค้าหลับ (ตอนกลางวัน) ยายเป็นคนดู แต่ถ้าหลานตื่น ก็ต้องเอาหลานออกไปเล่นด้วย ทำอวนไม่ได้ เพราะเค้ากำลังชน (อายุ) ปีกว่า เดินได้แล้ว แม่เค้า ทำงานเย็บผ้า เค้าไม่มีเงินให้ บางที (เรา) ยังจ่ายค่าขนมให้หลานเองด้วย “

“ยายช่วยดู ตอนทำงาน ช่วยไกวเปล แต่ช่วยดูทั้งวันไม่ได้ เพราะแก่แล้ว มีหลานสาวอายุไล่เลี่ยกับหลานคนเล็ก เค้าจะพากันไปเล่น ชีจักรยานซ้อนกันไป อาบน้ำกินข้าวด้วยกัน มีบ่นบ้างเวลาต้องทำการบ้าน บอกว่ารำคาญน้อง”

เอมอร อายุ 52 ปี เลี้ยงหลานชาย 1 คน อายุ 4 ปี

เอมอรซึ่งมีอาชีพทำอวนและคัดแยกของเก่า/ ขยะรีไซเคิลนั้นมีเวลาในช่วงระหว่างวันที่ทำงานได้อย่างเต็มที่ เนื่องจากหลานเข้าศูนย์เด็ก เธอเล่าชีวิตประจำวันว่า “ตื่นตีสามตีสี่ ทำอวนจนถึงตีห้า ทุ่มข้าว ทำกับข้าว สลับกับทำอวนไปด้วย จนถึงหกโมงเช้า หากกับข้าวให้หลานไปโรงเรียนตอนเจ็ดโมง จากนั้นก็มาทำของเก่า (แยกขยะรีไซเคิล) ทำอวนด้วย สองโมงได้กินข้าวเที่ยง บ่ายสามรถดูเอาหลานมาส่ง จากนั้น ปล่อยหลานให้ออกไปเล่นกับหลานสาวที่โตกว่า ให้หลานกินข้าวห้าโมง ตัวเองกินสองทุ่ม สามทุ่มเข้านอนพร้อมหลานนอน”

เอมอรพูดถึงงานคัดแยกขยะรีไซเคิลว่า “ถ้าหลานอยู่ ทำได้น้อยลงเพราะต้องคอยระวัง กังวลว่าเค้าจะเหยียบแก้ว เค้าเคยถูกแก้วบาด ถ้าหลานไปโรงเรียน ก็ทำงานได้มากหน่อย”

“วันเสาร์อาทิตย์ หลานสาวอยู่บ้านติดกัน จะพาหลานชายไปเล่นด้วยทั้งวัน”

อำพล อายุ 67 ปี เลี้ยงหลานผู้หญิง 1 คน อายุ 2 ขวบครึ่ง

“พ่อแม่เด็กทำงานกรุงเทพ เด็กก็อยู่กับเราตลอด”

นุชนภา อายุ 41ปี เลี้ยงหลาน 1 คน อายุ 3 ปี

“ทั้งเลี้ยงหลาน ทำงานบ้าน ทำอวน ปัญหาคือบางครั้งงานเราจะไม่มีคุณภาพ ทำงานไม่ได้เต็มที่ หลานมาอยู่ มาเกี่ยว มาดึงงานเรา บางครั้งอวนก็ขาด ก็ต้องซ่อม บางที่เค้าเข้ามาใกล้เราก็ต้องหยุดทำงานเลย พาเค้าไปเล่นแทน บางทีงานเร่ง ถ้าเราใช้เวลาดูแลหลานมากเกินไป กลางคืนเราก็จะไม่ได้นอน เพราะเราต้องเร่งทำตอนนั้น” ทางออกสำหรับเธอคือการหาเวลาทำงานมากขึ้น “ลูกเค้าไม่มีให้ ค่าใช้จ่ายเค้าไม่พอ บางที่เค้าขอ ไม่มีตั้งค้ซื้อนมให้ลูก เราก็ต้องควัก แต่ยังไงเราก็ต้องช่วย เพราะเค้าเป็นลูกเรา เดียวนี้เลี้ยงเด็ก มีค่าแพมเพิลด้วย สมัยก่อนเราเลี้ยง ไม่ได้มีค่าอะไรเยอะขนาดนี้”

“เวลาเราไม่อยู่ ไปประชุม ลูกสาวก็อยู่ ต้องสั่งเค้าไว้ ลูกป่าน้ำอากก็ช่วยกันดูแล-ลูกสาวอีกคนอยู่ ม.6 ช่วยเราได้ทุกอย่าง ทำงานบ้าน ทำกับข้าว เลี้ยงหลาน ช่วยได้หมด ช่วยทุกวัน เค้าชอบอยู่กับหลาน แต่ถ้ามีการบ้าน มีงานโรงเรียน เค้าก็บ่นว่าไอ้ตัวเล็กยุ่ง”

เมื่อถามนุชนภาว่าจ้างเลี้ยงบ้างหรือไม่ นุชนภาตอบว่า “ไม่ได้จ้าง เค้าจะบอกว่า เค้าจะเอาวันละคร้อย แล้วเราจะเอาเงินที่ไหนมาจ่ายเค้าวันละคร้อย เดียวเด็กชนด้วย ถ้าเค้าไม่รักเด็ก เราก็ไม่ไว้ใจ ไม่ให้เลี้ยง ให้แต่ญาติเลี้ยง”

แม้ว่างานเลี้ยงเด็กไปด้วยและทำงานบ้าน ทำงานหาเงินไปด้วยจะเป็นภาระที่หนัก แต่หลายคนก็ต้องยอมรับ “เราก้ทำตามหน้าที่ ถ้าเราไม่ทำ ลูกไปทำงานไม่ได้ ถ้าถามว่าทางออกคืออะไร เราก้ไม่รู้ว่าใครจะช่วยอะไรเราได้บ้าง” คำหนักเสนาว่า “น่าจะมีเงินช่วยเหลือให้กับคนแก่ที่ทำหน้าที่ดูแลเด็ก คนแก่อยู่บ้านก็จ้างคนแก่ คนแก่จะได้ดูแลเด็กอย่างเดียว โดยไม่ต้องพะวงเรื่องทำงาน ใจก็ไม่กังวล เลี้ยงหลานได้อย่างเดียว ช่วยเป็นค่าเบี้ยเลี้ยงคนแก่ ผู้เลี้ยงจะได้ (มีเงิน) ซื่อกิน”

เมื่อถามทั้งกลุ่มว่าให้สมาชิกผู้ชายในบ้านช่วยงาน จะทำให้แบ่งเบาปัญหาได้หรือไม่ “ผู้ชายช่วย ก็ไม่เหมือนผู้หญิง เค้าป้อนข้าว ป้อนนมไม่เป็นหรอก ผู้ชายเค้าทำไม่ได้เท่าเรา ผู้ชายไม่ละเอียดอ่อนเท่าผู้หญิง ส่วนใหญ่ครอบครัวเป็นแบบนี้ ผู้ชายให้ขนมอะไร ทำไม่เป็นหรอก” “ผู้ชายกินเหล้าสูบบุหรี่ เราก้ไม่อยากจะมาเลี้ยงเด็กหรอก”

ศูนย์เด็กเล็ก

หลายคนส่งเด็กเข้าศูนย์ซึ่งเป็นศูนย์ของเทศบาล และรับเด็กตั้งแต่อายุสองขวบครึ่งโดยไม่เสียค่าใช้จ่ายใดๆ เหตุผลที่ส่งเด็กเข้าศูนย์ เพราะอยากมีรายได้ บ้างอยากสบาย อยากทำงาน บ้างเพราะไม่มีศูนย์ตรงนี้แล้ว (หมายถึงศูนย์เดิมในชุมชน) บ้างอยากมีเวลาทำงานให้มากขึ้น เพราะภาระมากขึ้น เด็กได้ไปเรียนด้วย

แม้หลายคนจะส่งเด็กเข้าศูนย์ แต่ก็ยังมีความกังวลเกี่ยวกับการดูแลเด็กของศูนย์อยู่บ้าง “กลัวเค้าดูแลไม่ดี” “กลัวเหมือนกัน แต่ไม่เป็นไร เด็กฉลาดพอเอาตัวรอดได้” “ไม่ไว้ใจคนอื่น ถ้าหลานเรารู้กลัวคนอื่นเลี้ยงไม่ดี” “อยากให้โตก่อน ห่วงหลานมากกว่าห่วงเงิน กลัวครูดูแลไม่ทั่วถึง ถ้าเด็กคือ” “อยากให้เค้ารู้ความก่อน ถ้าฝากหมตวัน ไม่กล้า เพราะหลานคือ แต่ถ้าอยู่กับบ้าน เราก็ได้ดูว่าเด็กเป็นไงบ้าง แต่ถ้าเอาไปที่อื่น ไกลหู ไกลตา”

น่าสนใจว่า พฤติกรรมของเด็ก (ว่าดีหรือไม่) เป็นเงื่อนไขที่สำคัญมากกว่าผู้เข้าร่วมจะส่งเด็กเข้าศูนย์หรือไม่ สะท้อนให้เห็นข้อสันนิษฐานว่าถ้าเด็กดีก็จะได้รับการดูแลที่ดีหรือถูกลงโทษที่ไม่เหมาะสมจากผู้ดูแล ซึ่งผู้เข้าร่วมไม่รู้จัก โดยผู้เข้าร่วมบางส่วนระบุว่าถ้าศูนย์เด็กตั้งอยู่ในชุมชนซึ่งผู้ปกครองแวะไปเยี่ยมได้จะช่วยคลายความกังวลได้

ผู้เข้าร่วมกลุ่มนี้ได้ใช้บริการศูนย์เด็กอย่างชัดเจน แม้จะตั้งอยู่ห่างไกลจากชุมชน แต่เนื่องจากศูนย์เด็กของเทศบาลมีบริการรับส่งฟรี และมีค่าใช้จ่ายที่ค่อนข้างต่ำต่อปี จึงกล่าวได้ว่าศูนย์เด็กซึ่งรับเด็กตั้งแต่สองขวบครึ่ง เป็นตัวช่วยที่สำคัญของผู้เข้าร่วมในการทำงานหารายได้ อย่างไรก็ตามหากงานเร่ง หน้าที่การดูแลเด็กเฉพาะช่วงเช้าและเย็นก็ยังถือเป็นปัญหา เนื่องจากผู้เข้าร่วมทุกคนมีงานบ้านอื่นๆ ซึ่งตนเองรับผิดชอบเป็นหลักอีกด้วย

นอกจากนี้ สำหรับผู้เข้าร่วมบางคน มีภาระหน้าที่ต้องช่วยดูแลหลานเพื่อให้ผู้อื่นสามารถไปทำงานนอกบ้านได้ แต่ตนเองซึ่งไม่ได้รับรายได้เพิ่มจากการเลี้ยงหลาน กลับต้องพยายามทำงานหารายได้ไปด้วย เลี้ยงหลานไปด้วยซึ่งทำให้การหารายได้ลำบากยิ่งขึ้น ผู้เข้าร่วมที่อยู่ในสภาพเช่นนี้ เช่น ลำดวนต้องการศูนย์เด็กเล็กที่รับเด็กอายุต่ำกว่าสองขวบครึ่ง ในขณะที่บางคน เช่น ทองยศและคำหนักซึ่งลูก (แม่ของเด็ก) ช่วยเหลือเรื่องเงินบ้างต้องการดูแลเด็กเองมากกว่าเนื่องจากความเป็นห่วงเด็ก

แม้ว่าผู้เข้าร่วมกลุ่มนี้จะค่อนข้างโชคดี ในแง่ที่ว่าสามารถเข้าถึงบริการศูนย์เด็กที่มีค่าใช้จ่ายน้อย แต่เนื่องจากชุมชนแห่งนี้เคยมีศูนย์ในชุมชนซึ่งให้บริการเป็นที่น่าพอใจมากมาก่อน ทำให้ผู้เข้าร่วมสามารถเปรียบเทียบระหว่างสองศูนย์ และบอกได้ว่าอะไรดีสำหรับตนเอง ทั้งนี้ เมื่อเปรียบเทียบจะเห็นว่า ศูนย์เก่ามีความยืดหยุ่นสูงทำให้สะดวกต่อการทำงาน (ไม่กำหนดเวลารับส่ง) ไว้เนื้อเชื่อใจได้ (คนดูแลเป็นคนในชุมชนที่รู้จักกัน รวมทั้งศูนย์ตั้งอยู่ใกล้ พ่อแม่สามารถเข้าไปเยี่ยม และเข้าไปช่วยได้เสมอ หากต้องการ) และให้ความสำคัญกับเสียงของชุมชน (สามารถให้ความเห็นเพื่อการปรับปรุงศูนย์ได้ แม้ว่าผู้เลี้ยงดูในศูนย์เดิมจะไม่มีการศึกษาสูง แต่ผู้เข้าร่วมมองว่าสำหรับเด็กเล็กมาก การดูแลเด็กเพื่อช่วยเหลือผู้ปกครองเป็นสิ่งที่ผู้เข้าร่วมต้องการมากกว่าการพัฒนาทักษะหรือการให้เด็กต้องได้รับการพัฒนาทักษะการเรียนรู้

2. ทรายโยสม สุพรรณบุรี

ผู้ทำการผลิตที่บ้าน และผู้รับจ้างทั่วไปในชุมชนหมู่ 6 ตำบลทรายโยสม จำนวน 7 คน

หนึ่งวันของชีวิตผู้ทำการผลิตที่บ้านและผู้รับจ้างทั่วไป

สำรวจ อาชีพ เย็บผ้า เลี้ยงหลาน 3 คน อายุ 11 ปี, 4 ปี และ 3 ปี เป็นลูกของลูกสาวที่เลิกกับลูกเขย ต่างคนต่างแยกย้ายกันไป ทิ้งให้แม่เลี้ยงดูลูกแทน

สำรวจ เล่าถึงการใช้เวลาในช่วงครึ่งวันเช้า จนถึงเย็นของเธอว่า “ ตื่นนอนตอนตีห้า หุงข้าว ทำกับข้าว ล้างจาน และทำความสะอาดบ้านให้เสร็จ ประมาณหกโมงเช้าปลูกหลานทั้งสามคน จัดการให้อาบน้ำ แต่งตัว จัดการให้เด็กกินข้าว ไปส่งเด็กที่ โรงเรียน ด้วยมอเตอร์ไซด์ ระยะทาง ครึ่งกิโลเมตร แยกโมงกว่า กลับมาบ้าน ให้อาหาร ทำความสะอาดคอกหมู 14 ตัว เก้าโมงกว่าเย็บผ้าโหล หรือ ผ้าห่ม แล้วแต่งงานที่รับมา จนถึงเที่ยง ไปฉีดยาที่ คอกหมู ช่วงบ่ายหาผักข้างบ้าน ไร่ทำกับข้าว หรือ เย็บผ้าต่อ บ่ายสามโมงไปรับหลาน ที่ ศูนย์เด็กเล็ก กลับถึงบ้านก็หุงข้าว ทำอาหาร”

ช่วงเวลาทำงาน กับช่วงดูแลเด็ก ตรงกัน คือ “สี่โมงเย็น ถึงสองทุ่ม วันวายมาก เด็กกวนมาก ทำงานไม่ได้ ทำงานแรง ไม่ได้เลย “ สสำรวจเล่าต่อว่าถ้าจะให้หลานคนโตช่วยดูน้อง ก็ต้องหาของเล่นที่ทิ้งพี่ทิ้งน้องเล่น หรือดูด้วยกันได้มาให้ การที่ต้องเลี้ยงหลานไปด้วยทำงานไปด้วย “เหนื่อยมากกับหลาน สุขภาพจิตเสีย เครียด เราต้องหาให้ทันกับเด็กจะกิน และต้องทำงานไปด้วย” “เวลาเย็บผ้าหลานจะมานั่งตัก ทำงานไม่ได้ ต้องหาของให้กิน หรือหยุดทำงานเพื่อคุยกับเขา เขากินอิม หรือไม่แงง ถึงจะกลับไปทำงานได้ บางทีเขาเล่นกัน สองคนพี่น้อง ต่อยกัน ก็ต้องลงจากจักรมาจับแยกกัน”

เปรียบเทียบการเลี้ยงลูก กับเลี้ยงหลานว่า “ตอนอยู่กรุงเทพ เย็บผ้า เลี้ยงลูก ต้องเอาเชือกผูกเท้า ไกวเปลไป ถีบจักรไปด้วย เหนื่อยแต่ก็มีรายได้” “ตอนนี้เลี้ยงหลานยังไม่ลำบาก แต่ถ้าเขาโต ต้องเรียนจะหาไม่พอ เพราะตอนนี้ หาแล้วไม่เหลือเก็บ”

ลำไย อาชีพ เย็บผ้า เลี้ยงหลาน 1 คน อายุ 2 ขวบ เป็นลูกน้องสาว

แต่ละวัน เย็บผ้าถึงบ่ายสาม ไปรับหลานกลับบ้าน สอนการบ้าน สี่โมงเย็นหุงข้าว และเย็บผ้าต่อ ห้าโมงครึ่ง-6 โมง กินข้าว หลานเล่น ก็เย็บผ้าต่อ หลัง 3 ทุ่ม เด็กนอน ก็นอนตามเด็ก “ต้องให้หลานหลับก่อน ต้อง กก ให้หลับ แล้วย่องกลับมาเย็บผ้าต่อ หรือ มานั่งเย็บผ้าที่ ชายคาบ้าน ไม่ให้เสียงดัง”

“งานเร่ง ไม่รับแล้ว ทำไม่ได้ วันหยุด ยุ่ง เพราะเด็กหยุด ต้องดูเขากลั้วตักน้ำ”

“เลี้ยงไป ทำงานไป ยิ่งถ้าเป็นวันเสาร์วันอาทิตย์ที่ศูนย์เด็กปิด ลำบากมาก เหนื่อยมาก

ปนัดดา (เกลี้ยง) มีอาชีพ เย็บผ้า เลี้ยงหลาน 1 คน อายุ 4 ขวบ ช่วงที่ลำบากที่สุดคือช่วงเช้า “ตอนเช้าเหนื่อยที่สุด เพราะต้องทำให้ทันเวลา ยุ่งมาก เวลาเราเย็บผ้า เขาชอบขึ้นมานับตัก หรือนั่งบนจักร เราก็ต้องเย็บผ้าไปด้วย ต้องคอยระวังมือเขาด้วยกลัวจะถูกเข็มจักร”

อุไร อาชีพ ปั่นตุ๊กตาประดับศาลพระภูมิ หล่อพระ เลี้ยงหลาน 1 คน
“รายได้น้อยลง รายจ่ายเพิ่มขึ้น ทำงานไม่เต็มที่ งานแรงก็ไม่ได้ เขาไม่ให้งานเราแล้ว เลี้ยงเด็กผู้หญิง เขาไม่ชน เอาของเล่นให้เล่น เขาก็เล่นไป เราก็ต่างานได้ แต่ช่วงทำกับข้าวนี้ยุ่งมาก ทั้งดูเด็ก ทั้งทำกับข้าว ”

ชฎาภา (เปิ้ล) อาชีพ พนักงานโรงไฟฟ้า อาชีพเสริม รับงานทำที่บ้าน มีลูก 1 คน สามเษยชีวิตจากอุบัติเหตุทางรถ มีแม่มาช่วยดูแลเด็กด้วย “มีแม่ มาผลัด ช่วยกันเลี้ยง”

นัทมล (หนู่ย) อาชีพ เย็บกระเป๋าหนัง เลี้ยงหลาน 1 คน อายุ 10 เดือน
เล่าถึงตอนเลี้ยงลูกว่า “ตอนท้อง กับเมื่อลูกเล็ก ๆ เคยทำรองเท้า กระเป๋า เราก็กังวล ว่า เขาน่าจะได้กลิ่นการรองเท้า น่าจะมีผลกับเขา แต่เราก็ต้องทำ ตอนเลี้ยงลูกง่าย กำลังทำงานเย็บจักร ลูกก็มาข้าง ๆ เปิดเสื้อเราออกกินนม อิ่มแล้วก็ไป เคยทำงานถึง ตี 4 นอนแล้วตื่น ตีห้า เย็บหนังเร่ง ๆ เลยต้องงดงานรองเท้า มาทำงานในไร่แทน ตอนนีเราสบายขึ้น พ่อแม่เขาเลี้ยง แต่หลานมาติดเราบ้าง ”

โสภา อาชีพ เย็บผ้า เลี้ยงหลาน 1 คน อายุ 3 ขวบ
“ งานเร่ง ๆ ต้องเย็บผ้า ตี สองถึงเช้า รีบไปส่งเด็กแล้วกลับมาเย็บผ้าต่อ เป็นประสบการณ์ที่ไม่ดีเลย ตอนเขาจองแง เราจะยุ่ง บางทีกำลังเย็บผ้า เขาก็มาดึงผ้าลงจากจักร เขาอยากนอน ก็ต้องหยุด เอาเขานอน หรือนั่งเล่นก่อน แล้วค่อยกลับไปทำงานใหม่ เหนื่อย แต่ก็มีความสุข ไม่เหงา”

ศูนย์เด็กเล็ก

ในชุมชนสระยายโสมมีศูนย์เด็กเล็กอยู่ที่โรงเรียนประถม ซึ่งอยู่ใกล้ชุมชนประมาณแค่ครึ่งกิโล เดินทางสะดวก โดยศูนย์เด็กนี้ดำเนินงานโดยเทศบาลตำบลสระยายโสม คนที่มีลูกหลานอายุระหว่างสองขวบครึ่งถึง

สามขวบครั้งนิยมนำเด็กไปไว้ที่ศูนย์ เพราะเป็นการบริการฟรีทั้งหมด ชาวบ้านไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายใด ๆ

“นโยบายการมีศูนย์เด็กมันดีมาก เพราะถ้าไม่มีศูนย์เด็กเราทำกินไม่ได้ ช่วยเราได้เยอะหลานไป โรงเรียน เราโล่ง สบาย”

ศูนย์เด็กเล็กมีแค่ตำบลละแห่ง และ ปีหน้าทางเทศบาลจะย้ายศูนย์เด็กที่มีอยู่นี้ไปไว้ที่ที่ตั้งเทศบาลซึ่ง อยู่ห่างออกไปประมาณ 1-2 กิโลเมตร จะทำให้ชาวบ้านลำบากขึ้นเพราะอยู่ไกล ต้องเดินทาง การที่ศูนย์เด็ก ให้บริการค่อนข้างดีนั้น ผู้นำกลุ่มเครือข่ายแรงงานนอกระบบเห็นว่าเป็นเพราะการเมืองในชุมชนมีการ แข่งขันกันลงเลือกตั้งเทศบาล ทำให้ เทศบาลดูแลเรื่องศูนย์เด็กดี เพราะจะได้คะแนนเสียงจากผู้ปกครอง และ ทำให้ได้รับเลือกตั้งกลับมาอีก ทางศูนย์ฯจัดครู เสื้อผ้า ที่นอน และอาหาร ของเล่นเพื่อสร้างพัฒนาการเด็กให้ ฟรีหมด การหาเสียงโดยการจัดบริการศูนย์เด็กที่ดีให้กับสมาชิกในชุมชน ถือเป็นความคิดที่ดี และก้าวหน้า ของเทศบาล สมควรได้รับการเลือกตั้งจากสมาชิกในชุมชน ศูนย์เด็กของเทศบาลตำบลสระยายโสม ได้รับการยอมรับจากชาวบ้านว่าเป็นศูนย์ที่ดี เพราะ ไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายใด ๆ ดูแลเด็กได้ดีทั้งด้านพัฒนาการ และ แม้แต่เรื่องความปลอดภัยของเด็ก ซึ่งเกลี้ยกล่อมว่า “สมัยก่อน มีเด็กเดินกลับบ้านโดยผู้ดูแลไม่รู้ เขาก็ตามหา เด็กไป จนเจอที่บ้าน”

ชุมชนในชนบทมีข้อดีกว่าชุมชนเมืองเพราะไม่อยู่กันหนาแน่น มีเครือญาติพี่น้องอยู่ใกล้ มีการผ่อนคลายมากกว่า และใกล้ชิดกับตัวแทนที่เขาเลือกมามากกว่า

3. ประดิษฐ์โครงการ กรุงเทพฯ

ชุมชนประดิษฐ์โครงการ (ซอยพหลโยธิน 47 และ 49)

ผู้ทำการผลิตที่บ้าน และผู้รับจ้างทั่วไปในชุมชนประดิษฐ์โครงการ จำนวน 7 คน จากการสนทนาพบว่าส่วนใหญ่ต้องดูแลเด็กกันเอง มีสามี หรือญาติช่วยดูแลเด็กบ้าง แต่พ่อแม่ของเด็ก ๆ ไปทำงานที่อื่น หรือทำงานเข้าไป เย็นกลับ จะดูแลเด็กได้เวลาที่กลับมาจากทำงาน หรือวันเสาร์อาทิตย์ ภาระการดูแลเด็กจึงตกอยู่ที่ ย่า ยาย ชุมชนประดิษฐ์โครงการยังมีลักษณะความสัมพันธ์แบบชุมชน มี safety net ที่ยังพอฝากญาติพี่น้องใกล้บ้านช่วยดูได้

หนึ่งวันของชีวิตผู้ทำการผลิตที่บ้านและผู้รับจ้างทั่วไป

บรรจง ศรีสวัสดิ์ อายุ 55 ปี อาชีพค้าขายของชำที่บ้าน สามีทำงานก่อสร้าง เลี้ยงหลานชายอายุ 5 ขวบกว่า ซึ่งพ่อแม่ไม่ช่วยส่งเสีย และช่วยเลี้ยงดูหลานอายุ 2 ขวบที่พ่อแม่ต้องไปทำงานและมาฝากไว้เฉพาะตอนกลางวัน

บรรจงได้เล่าว่าเธอตื่นตั้งแต่ตีห้า หุงข้าวใส่บาตร และทำอาหารให้หลานกิน จากนั้นจึงอาบน้ำ แต่งตัวให้หลานอายุ 5 ขวบไปโรงเรียนตอนเจ็ดโมงเช้า โดยสามีของเธอจะขี่มอเตอร์ไซค์ไปส่งที่โรงเรียนบางบัว ซึ่งเป็นชุมชนที่อยู่ใกล้ ๆ ห่างออกไปประมาณ 2 กิโลเมตร สำหรับหลานที่อายุสองขวบ แม่ของเด็กจะเอามาส่งให้ตอนหกโมงครึ่งก่อนออกไปทำงาน บรรจงก็จะอาบน้ำ ป้อนข้าวให้หลานสองขวบเพื่อรอคนเลี้ยงมารับตอนแปดโมงเช้า หลานคนนี้แม่เขา จ้างคนเลี้ยงวันละ 150 บาท ตอนเย็นแม่ของเด็กจะไปปรับกลับเอง หลังจากแปดโมง เด็กจึงไม่อยู่ที่บ้านแล้ว บรรจงก็จะเริ่มทำงานบ้าน จัดของในร้าน ขายของทั้งวัน จนโรงเรียนเลิก จึงเดินไปปรับหลานตอนสี่โมงเย็น

“ ขายของไม่ได้ยุ่งยากมาก แต่เลี้ยงหลานไปด้วย มันก็ยุ่ง ชั่งเปลเลย ให้อยู่ในเปล เด็กทำของเสียบ่อยมาก เคยทำน้ำขวดระเบิดบ้าง เวลาเราหันไปขายของ เคี้ยวเล่น หยิบน้ำขวดขึ้นมา มันหนักเกิน เคี้ยวไม่ไหว พอปล่อย มันก็ระเบิด เคี้ยวจน เอาไอนั้นไอนี้มาเล่น ลากอันนั้นอันนี้ออก มีของเสียหาย ”

ฉลวย พฤกษา อายุ 72 ปี อาชีพตำน้ำพริกขายในวันเสาร์อาทิตย์ มีคนมาซื้อถึงบ้าน และได้รับค่าจ้างจากการเลี้ยงหลานอายุ 2 ขวบ 5 เดือน ได้เดือนละ 3,000 บาท ต้องดูแลหลานอายุ 6 ขวบ ซึ่งพ่อแม่ไม่ได้ช่วยส่งเสียในครอบครัว มีลูกสาวคนโตทำงาน และให้เงินช่วยเหลือ

ฉลุย เลี้ยงเหลน อายุสองขวบห้าเดือน ทั้งวัน ซึ่งได้รับเงินค่าจ้าง จากพ่อแม่ของเด็ก ตอนบ่าย ฉลุย จะอาบน้ำ ให้กินนม แล้วให้นอน ประมาณสองถึงสามชั่วโมง ค่าจะตื่นเวลาสามหรือสี่โมง ระหว่างเด็กหลับ ก็ทำงานบ้าน ซักผ้า ล้างถ้วยล้างชาม วันที่เลี้ยงเด็กจะไม่ดำน้ำพริก เพราะจะให้เด็กเข้ามาใกล้ น้ำพริกไม่ได้

“เลี้ยงหลานเหนื่อยมาก แต่เหลนไม่ค่อยเหนื่อย หลานชน เลี้ยงอยู่ในบ้าน เอาหลานมาเลี้ยงตั้งแต่สามเดือน แม่เค้าต้องทำงาน หัววันเลี้ยงหลาน เสาร์อาทิตย์ถึงดำน้ำพริก เพราะพ่อแม่ของเด็กหยุดงานและเลี้ยงลูกเอง เหนื่อยนะ เพราะไม่มีวันหยุดเลย วันที่ดำน้ำพริก ถ้าเหนื่อย ล้าแขน ก็เอนนอนได้ พักได้ เพราะไม่มีหลาน แต่ถ้ามีหลานก็พักได้บ้าง เค้าวิ่งไปบ้านโน้นบ้านนี้ บ้านญาติอยู่ติดกัน เพราะเค้าก็โตแล้ว บางทียามา เค้าก็ตามไปอยู่บ้านย่า -ฉลุย”

จ่านง สุโข อายุ 70 ปี เลี้ยงเหลนอายุขวบครึ่ง ไม่ได้ทำงานหารายได้อื่นๆ อยู่บ้านเดียวกับพ่อแม่ของเหลนซึ่งช่วยดูแลค่าใช้จ่าย

“ ยิ่งอายุมาก ยิ่งเหนื่อย ”

สะอาด แสงจันทร์ อายุ 53 ปี เดิมเคยทำซักรีดอยู่ในกลุ่มเครื่องทองลงหิน แต่ต่อมาขายได้น้อยลง ไม่มีคนจ้าง จึงต้องมาทำงานรับจ้างทั่วไป เช่น ทำอาหาร ทำกับข้าว ทำความสะอาดบ้าน (ปัจจุบันรับจ้างทำงานในโครงการ food share ของโสมเน็ต ด้วย) ดูแลหลานอายุ 6 ขวบ อยู่ป. 1 ซึ่งพ่อแม่ไม่ได้ช่วยส่งเสีย

สะอาด “ต้องตื่นตั้งแต่ตีห้า แล้วเตรียมตัวให้หลานไปโรงเรียน เวลาประมาณเจ็ดโมง จึงมาถึงที่ศาลาเพื่อทำกับข้าวให้ โครงการ food share หลังจากส่งหลานเสร็จ แล้วก็ทำงานที่ศาลาถึงแจกแกงหมดประมาณเที่ยง หลังจากนั้นจึงกลับบ้านไปทำงานบ้านต่อ ขณะที่เวลาบ่าย 3 โมงครึ่ง ตาจึงเดินไปรับหลานกลับบ้าน สะอาดเพิ่มเติมว่าแต่ก่อนนี้เคยขายโจ๊ก ต้องตื่นออกไปขายตั้งแต่ตีสาม แต่ตอนนี้ไม่ได้ขาย เลยตื่นสายขึ้น”

“เรากังวล เพราะเด็กอยู่บ้าน ไม่มีใครดู ตอนสองขวบกว่า เราเผลอแป็บเดียว เดินก็อกๆ แก๊กๆ หกล้ม กระแทกกับขอบถัง ฟันหลุดสองซี่ ช่วงขวบสองขวบนี้แหละ จะชนมาก เหนื่อย ถ้า (เด็ก) หลับปุ๊บ ต้องรีบทำงานให้เสร็จ มันเหนื่อย ทั้งทำงาน ทั้งดูแลเด็ก”

อรุณ พูลสวัสดิ์ - อายุ 64 ปี ชายโก๋หน้าโรงเรียน ได้รายได้วันละประมาณ 300 บาท เลี้ยงหลานชายหนึ่งคน อายุ 2 ขวบ ในช่วงที่พ่อแม่ไปทำงาน ปู่ช่วยดูแลหลานบ้าง

อรุณ “ต้องตื่นตีสี่ หุงข้าว เสียบลูกชิ้น เตรียมของขายจนถึงหกโมงเช้า แต่กว่าจะทำอะไรเสร็จก็บ่ายสอง เริ่มเอาของออกไปขายหน้าโรงเรียนตอนบ่ายสอง ระหว่างวัน ช่วงเตรียมของก็ดูแลหลานไปด้วย พ่อแม่ของเด็กไปทำงานนอกบ้าน ตั้งแต่แปดโมงเช้า เพราะฉะนั้นเขาก็ต้องดูแลตั้งแต่แปดโมงเช้าถึงหกโมงเย็น

ตอนไปขายไก่ จะฝากปู่ให้ดูแลหลาน “แต่มันเหนื่อยหน่อย เพราะเด็กยังเล็ก ตอนนี้สองขวบ กำลังชน เดี่ยว เข้าโรงเรียนคงดีขึ้น ก็มีปู่ช่วยดูแล แต่จะจับไหวมัย เด็กยังกับปรอท ทำงานไปเลี้ยงเด็กไป มันไม่ลำบากหรอก แต่มันเหนื่อยใจ ไหนต้องทำงาน ต้องระวังไปด้วย ถ้ามีหลานอยู่พักไม่ได้เลย เพราะเค้าชน หลานทำพดลม แดกไปตัวนึ่ง ชนมาก”

ยุพิน โพธิ์พันธุ์ อายุ 59 ปี อาชีพรับซื้อของเก่า ตำน้าพริกขาย และรับเลี้ยงเด็กอายุหนึ่งขวบครึ่งเข้ามาเย็น กลับ ได้ค่าจ้างวันละ 150 บาท รวมค่ากินของเด็กด้วย และดูแลหลานผู้หญิงอายุ 14 และหลานผู้ชายอายุ 11 ปี ซึ่งพ่อแม่ทิ้งไว้ให้เลี้ยงตั้งแต่เด็ก

ยุพินเล่าว่าเธอเลี้ยงเด็กระหว่างทำงานอื่นตั้งแต่แปดโมงจนถึงเย็น “ต้องทำงานตอนเด็กกลับ ทำให้ เสร็จก่อนเด็กตื่น **เด็กมันชน** ไหนปลั๊กไฟ ไหนจะก๊อกรน้ำ อู๊ย ทุกอย่าง เดี่ยวกลัวเค้าจะลื่นหัวแตกขึ้นมา ระหว่างขวบครึ่งถึงสองขวบยังต้องระวัง เดี่ยวเลียบปลั๊ก เดี่ยวถอดปลั๊ก เรายังต้องระวังคอยดู ชนมาก

ยุพิน “เคยให้เด็กกินน้ำข้าวกับน้ำตาล เพราะไม่มีเงิน”

สุรินทร์ สุขคี อายุ 62 ปี ชายของชำ แต่ค้าขายไม่ค่อยดี เลี้ยงหลานอายุ 4 ขวบ ที่พ่อแม่ช่วยส่งเสีย

สุรินทร์ มีปู่หรือสามีของเธอช่วยเลี้ยงหลานเป็นบางครั้ง โดยตอนเช้าแม่ของเด็กเป็นคนพาไปส่ง โรงเรียน ตอนเย็นปู่ก็ไปรับมา “ต้องตื่นนอนตีห้า เพื่อหุงข้าว ทำกับข้าวให้เด็กกิน เตรียมของขาย ตอนเย็น เมื่อเด็กกลับบ้านมาแล้ว ถ้าเด็กจะนอน จะต้องปิดบ้านให้นอนเลย ขายของไม่ได้ เพราะเด็กจะตื่นปกติจะดูแล เด็กเฉพาะวันอาทิตย์ แต่ตอนนี้เด็กปิดเทอมจึงต้องดูแลทุกวัน ”

ศูนย์เด็กเล็ก

ในละแวกชุมชน มีทั้งหมด สามแห่งคือ

- ศูนย์สาธารณสุข 24 - ตั้งอยู่ข้างกรมป่าไม้ ใช้เวลาเดินทางไปกลับระหว่างศูนย์กับชุมชนประมาณ 20-30 นาที รับเลี้ยงเด็กอายุ 3 -6 ขวบ ค่าแรกเข้า 900 บาท สำหรับเป็นค่าเสื้อผ้า แป้ง ยาสีฟัน ทิชชู แก้วน้ำ ถ้าของหมด ผู้ปกครองต้องซื้อไปให้ ค่าอาหารเด็กวันละ 10 บาท มีการเรียนการสอนเพื่อเตรียมเข้าเรียนประถมด้วย ศูนย์เลี้ยงเด็กนี้อยู่ภายใต้การดูแลของสำนักงานกรุงเทพมหานคร ครูเอาใจใส่เด็กดี พาเด็กไปหาหมอด้วย (เนื่องจากศูนย์ตั้งอยู่ในบริเวณเดียวกับศูนย์สุขภาพของ กรุงเทพมหานคร) เมื่อเด็กไม่สบาย คุณภาพอาหารดี เด็กมีระเบียบ เวลาเริ่มรับฝากเด็กดีแล้ว (แปดโมง) และยืดหยุ่นเวลารับเด็กให้หนึ่งชั่วโมง โดยไม่คิดค่าใช้จ่าย (จากสามโมงเป็นสี่โมง)

- รร. พิระยา- ตั้งอยู่ในซอย 47 จึงสะดวกมากสำหรับการเดินทางของคนในชุมชน รับเด็กตั้งแต่อายุ สองขวบครึ่งเพื่อเรียนชั้น “เตรียมอนุบาล” มีค่าเทอมสองครึ่ง ครั้งแรกจะเสียเจ็ดพัน ครั้งที่สองสาม พันบาท ค่าอาหารวันละ 20 บาท เมื่อเข้าอนุบาลหนึ่งจะเสียปีละห้าพันกว่าบาท และค่าอาหารวันละ 20 บาท เมื่อขึ้นประถม ต้องเสียค่าอาหารวันละสามสิบบาท เด็กที่จะเข้าไปรับการดูแลจากศูนย์นี้ ผู้ปกครองต้องมีรายได้เพียงพอ ซึ่งส่วนใหญ่ผู้เข้าร่วมการสนทนาไม่สามารถส่งลูก หลาน ไปยังศูนย์ เลี้ยงเด็กนี้ได้
- รร. บางบัว - อยู่ในซอย 49/1 ใช้เวลาเดินทางจากชุมชน 20-30 นาที สำหรับการเดินทางไปกลับ รับ สอนตั้งแต่ชั้นอนุบาล คือระหว่างช่วงอายุ สามขวบครึ่งถึงหกขวบ

หลายคนส่งลูกหลานเข้าศูนย์เด็ก หรือ โรงเรียนเพราะต้องการจะทำมาหากินอย่างสบายใจ “พอใจกับ ศูนย์ ค่าเลี้ยงให้เรา เราไม่ต้องกังวลว่าเด็กจะไปเล่นตรงไหน” “เดี๋ยวเข้า รร. ได้แล้วให้ (หลาน) ไปเลย มัน เหนื่อย การทำมาหากินเรามันไม่คล่อง” ศูนย์ฯ 24 ราคาถูกเมื่อเทียบกับโรงเรียนพิระยา แต่หลายคนส่งเข้าพิ ระยาเนื่องจากตั้งอยู่ในชุมชน เดินทางสะดวกมากเมื่อเทียบกับศูนย์ฯ 24 หลายคนซึ่งอยู่ในวัยชรាប់ว่าเดิน ไปรับส่งทุกวันไม่ไหว นอกจากนี้มีผู้เข้าร่วมบางคนที่เห็นว่าการเรียนการสอนของพิระยาดีกว่า: “ศูนย์ถึงจะมี สอน แต่เป็นการสอนระบบเด็กเล็ก ค่าไม่ได้สอนเยอะ ไม่ได้เป็นระบบโรงเรียน มันต่างกันในการสอน พิระยา มีครูเยอะ ในห้องมีเด็กไม่กี่คน มีครูสามคน”

สำหรับโรงเรียนบางบัว แม้จะเป็นโรงเรียนรัฐบาลที่รับเด็กตั้งแต่ชั้นอนุบาล (อายุสามถึงสี่ขวบ) แต่การ เรียนชั้นอนุบาลไม่ได้รวมอยู่ในภาคบังคับ ดังนั้นการเรียนชั้นอนุบาลในโรงเรียนรัฐก็มีค่าใช้จ่ายสูงเช่นกัน สำหรับคนหาเช้ากินค่ำ สำหรับชั้นอนุบาลโรงเรียนบางบัว มีค่าเทอมห้าพันบาทบวกกับค่าอาหารเดือนละพัน แปด ยูพินไม่ส่งหลานเรียนในชั้นอนุบาล แต่เลี้ยงเอง ให้เด็กดูโทรทัศน์อยู่ในระหว่างตนเองทำงาน เมื่อถามว่า ทำไมไม่ส่งเด็กเรียนอนุบาล ยูพินตอบว่า “โห สองคนตายขี้จะแตก” นอกจากนี้หากไปรับเด็กอนุบาลช้ากว่า สามโมง ที่โรงเรียนคิดเงินเพิ่มสามร้อยบาทต่อเดือน

4. เคหะฉลองกรุง โชน 4 เขตหนองจอก กรุงเทพฯ

ผู้ทำการผลิตที่บ้าน และผู้รับจ้างทั่วไปในชุมชนฉลองกรุงโชน 4 จำนวน 6 คน ทุกคนต้องทำงานบ้าน และทำงานหาเงินไปพร้อมกับเลี้ยงเด็กไปด้วย แม้จะเหนื่อยก็ต้องทำ เพราะต้องการมีรายได้มาใช้จ่ายในครอบครัว ชุมชนฉลองกรุงนี้ ชาวบ้านค่อนข้างต่างคนต่างอยู่ไม่ค่อยมีญาติพี่น้องอยู่ในละแวกเดียวกัน

หนึ่งวันของชีวิตผู้ทำการผลิตที่บ้านบ้าน และผู้รับจ้างทั่วไป

แสงดาว เสงพาน อายุ 30 ปี อาชีพเย็บกระเป่า ดูแลลูก 1 คน อายุ 1 ปีสามมี้อาชีพขับรถมอไซด์รับจ้าง

แสงดาว “ตื่นนอนตั้งแต่ หกโมงเช้า เริ่มหุงข้าว ล้างจาน ทำความสะอาดบ้าน เสร็จงานประมาณแปดโมง ระหว่างนั้นลูกจะตื่นนอนประมาณ เจ็ดโมง ระหว่างทำงานบ้านก็จะให้ลูกกินนมไปด้วย ลูกก็จะมีร้องไห้งอแงบ้าง เก้าโมงจึงเริ่ม กินข้าวและนั่งพัก ลูกจะหลับอีกที่ตอนสิบโมง ตนเองก็จะทำงานเย็บผ้าไปจนถึง สิบเอ็ดโมงกว่า ลูกก็จะตื่นต้องให้ลูกกินนม ทำงานต่ออีกไม่ได้ จะดูแลลูกจนกระทั่งบ่ายสอง ลูกจะนอนอีกครั้ง จึงกลับมาเย็บกระเป่าต่อ จนกระทั่งสี่โมงเย็น ลูกจึงตื่นมาอีกครั้งหนึ่ง”

แสงดาว ซึ่งรับงานเย็บผ้ามาทำที่บ้าน เธอบอกว่างานที่ทำได้ลดลงกว่าเดิมมาก เพราะเธอไม่สามารถทำงานได้เหมือนเดิม “ทำงานเร่งไม่ได้” แสงดาวต้องใช้เชือกผูกเปลที่นอนของลูกกับเท้าเพื่อ แกว่งลูกให้หลับและทำงานไปด้วย เธอเป็นคุณแม่ที่เลี้ยงลูกเล็ก ๆ คนเดียวในกลุ่มเล่าว่า “มันเหนื่อยมาก ทั้งทำงานบ้าน เย็บผ้า เลี้ยงลูก เหนื่อยจนบางครั้งอยากจะร้อง กรีดๆ” เธอเล่าต่อว่าบางครั้งเวลาลูกมายุ่งมากจนงานไม่ได้ เธอจะเกิดความรู้สึกโมโห “เวลาโมโห ต้องหนีไปสงบสติอารมณ์ในห้องน้ำ” ในขณะที่มาพูดคุยแสงดาวต้องขอให้สามมี้อาชีพขับมอไซด์รับจ้างแถวนั้น มารับลูกที่เธออุ้มมาด้วยไปนอนที่บ้าน เธอจะได้มีเวลาพูดคุยในกลุ่มโดยที่ลูกไม่ร้องงอแง

สมร ตรีสาร อายุ 51 ปี อาชีพคัดแยกพลาสติก สมรต้องดูแลลูกคนเล็ก 1 คนอายุ 10 ปี และดูแลหลานอายุ 2 ปี 4 เดือน

“ตื่นนอนตั้งแต่หกโมง และเริ่มทำงานบ้านและงานแยกพลาสติกไปด้วยตั้งแต่ เจ็ดโมงเช้าถึงสี่โมงเย็น หลานจะตื่นประมาณหกโมงเช้า เลี้ยงหลานไปด้วยระหว่างทำงาน ได้นอนประมาณ สามทุ่ม ถ้างานเยอะทำต่อถึงกลางคืน บางครั้งกินข้าวไม่ถึง ลิบนานที่ต้องรีบมาทำงานและเลี้ยงหลาน เวลาทำงานถ้าต้องเลี้ยงลูก หลานไปด้วย เด็กจะรบกวนทำงานไม่ได้เลย”

“ในชุมชนมีคนรับเลี้ยงเด็กแต่ต้องเสียเงิน 100 บาท/วัน ไม่เคยไปจ้างคนอื่นเลี้ยงเพราะแค่ทำงานก็หาไม่ได้ไม่ถึง 100 บาทแล้ว”

สวน ญามผา อายุ 59 ปี อาชีพคัดแยกพลาสติก แต่ตอนนี้ว่างงาน งานไม่มีทำมาเกือบเดือน ต้องดูแลหลาน 3 คน อายุ 10 ,8 ,5 ปี ซึ่งแม่ได้นำมาทิ้งไว้ให้สวนเลี้ยง

“ ตื่นตั้งแต่ตีห้าครึ่ง ซักผ้า หุงข้าว ทำกับข้าว หลานตื่นหกโมง ช่วยหลานอาบน้ำ หาข้าวให้หลานกิน หลานคนโตไปโรงเรียนตอน เจ็ดโมง จากนั้นประมาณแปดโมง. เธอจะไปส่งหลาน สองคนที่โรงเรียนอนุบาล เมื่อส่งหลานเสร็จกลับบ้าน กินข้าว และเริ่มทำงาน ประมาณเก้าโมงถึงสามโมงเย็น จึงนำผ้าที่ซักไว้มาตาก ต้องตากผ้าเมื่องานเสร็จ จากนั้นจึงไปรับหลานที่โรงเรียน กลับมาทำงานต่อ หลานก็เล่นอยู่แถวนั้น พอช่วงเย็นก็หาข้าวให้หลานกิน”

สวนซึ่งมีอาชีพรับจ้างแยกชนิดของพลาสติกที่มาจากโรงงาน หรือบางครั้งก็เป็นพลาสติกที่ใช้แล้ว เธอรู้ว่าพลาสติกเหล่านี้มีอันตราย หรืออาจจะมีสารปนเปื้อนอยู่ด้วย และเด็ก ๆ ไม่ควรเข้าไปยุ่งกับพลาสติกเหล่านี้ แต่ด้วยความจำกัดของพื้นที่บ้าน และเวลาที่เธอมี ทำให้เธอไม่สามารถจะกันหลาน ๆ ออกจากพลาสติกเหล่านี้ สวนบอกว่า “เวลาทำงานพยายามไม่ให้เด็กๆมายุ่ง รบกวน หลานชอบไปเล่นในพลาสติกก็ต้องปล่อยให้เล่น เราหยุดงานไม่ได้ เพราะหยุดก็ทำงานไม่เสร็จ จนบางครั้งหลานไม่สบาย ถ้าหลานไม่สบายก็ต้องหยุดงาน พาไปหาหมอ”

ทองดี อินทร์ทองคำ อายุ 63 ปี อาชีพรับจ้างทั่วไป ดูแลหลาน 2 คน อายุ 13 และ 7 ปี หลานสองคนเป็นลูกของลูกสาวซึ่งเลิกกับสามี และทิ้งหลาน ๆ ไว้ให้ทองดีดูแล นอกจากนั้นทองดียังต้องดูแลลูกพิการ ซึ่งเป็นลูกติดของสามีซึ่งเสียชีวิตแล้ว

“ตื่นนอนประมาณตีห้า ทำงานบ้าน หุงหา ดูแลเด็ก ส่งไปโรงเรียนอนุบาล และโรงเรียนปทุมจากนั้นจึงมารับจ้างทั่ว ๆ ไปใครให้ทำอะไรก็ทำ บางครั้งก็ถอนหญ้า บางครั้งก็ทำความสะอาดบ้านแต่งงานมีให้ทำไม่แน่นอน บ่าย ๆ เมื่อหลานกลับมาจากโรงเรียนก็ดูแลและได้เข้านอนตอนสองสามทุ่ม บางครั้งทองดีต้องไปรับจ้างทำงานในบ้านของเพื่อนบ้าน ก็ต้องรอให้เด็กๆนอนก่อนจึงจะทำงานได้ บางครั้งต้องทิ้งเด็กไว้ที่บ้านคนเดียวและออกไปทำงานข้างนอก เมื่อใกล้เวลาเด็กจะตื่นก็รีบกลับบ้าน”

สุนี สิริวารุณี อายุ 60 ปี อาชีพรับจ้างทั่วไป ไม่มีรายได้แน่นอน ใช้รายได้หลักจากสามีที่ขับแท็กซี่ ดูแลหลาน 2 คน อายุ 6 ปีและ 4 ปี

ในกรณีของการตามใจเด็กเกินไปนั้น สุนีให้ข้อมูลว่า เมื่อหลานของตนเองกลับมาจากศูนย์แล้วทำอะไรตามใจ เธอจะดู แต่เด็กบอกว่าอยู่ที่โรงเรียนทำแบบนี้ได้ ซึ่งเธอคิดว่าเป็นการสอนที่ไม่ดีของศูนย์เด็ก เรื่องเวลาเปิดปิดของศูนย์เด็กนั้น “ถ้าผู้ปกครองไปรับเด็กช้าคือ หลัง 15.30น.ต้องจ่ายเงินพิเศษให้กับครูที่ดูแลเป็นครั้ง ๆ ไป ดังนั้นจึงควรขยายเวลาของศูนย์เด็กให้สอดคล้องกับเวลาของผู้ปกครอง”

อณิมา พวงมาลี อายุ 38 ปี อาชีพรับจ้างทั่วไป ทำทั้งงานดูแลบ้าน งานกลั๊กกระเป่า และตัดซั้ด้ายที่ผู้เย็บ ๆ เสร็จแล้ว มีลูก 2 คน อายุ 5 ขวบ และ 9 ขวบ

ตื่นนอนตั้งแต่ตีห้า ทำกับข้าว หุงข้าว เตรียมอาหารให้ลูกและสามี ลูกคนโตไปโรงเรียน หกโมงเช้า ลูกคนเล็กไปโรงเรียน เจ็ดโมง หลังจากนั้นจึงไปทำงานทำความสะอาดหอพัก เมื่อเสร็จแล้วกลับมาทำความสะอาดบ้านตัวเอง และทำงานรับจ้างกลั๊กกระเป่าบ้าง หรืองานอื่น ๆ ที่มาจ้าง จะเข้านอนประมาณ สามทุ่ม

“วันเสาร์ – อาทิตย์ วันหยุดที่เด็กต้องอยู่บ้าน ทำงานไม่ได้เลย”

ศูนย์เด็กเล็ก

ศูนย์เลี้ยงเด็กของทางราชการในชุมชนไม่มี เนื่องจากชุมชนคลองกรุงบางส่วนยังอยู่ภายใต้การดูแลของการเคหะแห่งชาติไม่ใช่ของกรุงเทพมหานคร ทำให้กรุงเทพมหานครไม่ได้มาสร้างศูนย์เด็ก

ชุมชนคลองกรุงเป็นชุมชนใหญ่มีประชากรอยู่หนาแน่นถึง 6 ชุมชน ประชาชนที่นี่ถูกย้ายมาจากพื้นที่สลัมในพื้นที่ชั้นในของกรุงเทพฯโดยการดูแลของการเคหะแห่งชาติประมาณ 20 ปีมาแล้ว จึงน่าประหลาดใจมากที่ทางการเคหะฯไม่สร้างศูนย์เลี้ยงเด็กในพื้นที่เหล่านี้ ทางผู้นำชุมชนที่นี่ได้ให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่ากรรมการชุมชนเคยเสนอให้มีการสร้างศูนย์เลี้ยงเด็กขึ้นในชุมชน แต่ทางการเคหะฯบอกว่าต้องมีการดูแลค่าใช้จ่ายเรื่องครูและอื่น ๆ ต่อเนื่องจึงควรอยู่ในความดูแลของสำนักงานกรุงเทพมหานคร เลยไม่สามารถสร้างได้

ที่ชุมชนนี้มีแต่มูลนิธิดวงประทีปที่ทำงานเรื่องเด็กในชุมชนแอดมาสร้างศูนย์เด็กในชุมชน ใช้ทาวเฮาส์หลังหนึ่งเป็นศูนย์เด็ก มีเด็กอยู่ประมาณ สี่สิบคน มีครูผู้ดูแลเด็กสองคน รับเด็กอายุระหว่าง สองขวบครึ่งถึงสามขวบครึ่ง ต่อจากนั้นเด็กก็จะไปโรงเรียนอนุบาลซึ่งอยู่ไม่ไกลจากชุมชนนัก โรงเรียนอนุบาลจะดูแลเด็กระหว่างสามขวบครึ่งจนถึงเจ็ดขวบ หรือจนเด็กเข้าโรงเรียนประถม เด็ก ๆ จะต้องนั่งรถรับส่งไปที่โรงเรียนอนุบาลซึ่งอยู่อีกชุมชนหนึ่ง เสียค่าเดินทาง เดือนละ 400 บาท แต่ทุกคนก็พอใจและรู้สึกที่เด็กได้รับการดูแลจากโรงเรียนอนุบาลแล้วทั้งเรื่องพัฒนาการและอาหารการกิน ที่โรงเรียนอนุบาลจะมีอาหารกลางวันฟรีให้กับเด็ก ในกรณีของศูนย์เลี้ยงเด็กในชุมชนของมูลนิธิดวงประทีป เด็ก ๆ จะต้องเสียเงินปีละ(หรือเทอมละ) 800 บาท เป็นค่าใช้จ่ายทั่ว ๆ ไปรวมทั้งค่าใช้จ่ายของผู้ดูแลเด็ก และเสียค่าอาหารวันละ 15 บาท ในปัจจุบันผู้เข้าร่วมประชุมไม่มีใครได้ใช้บริการของศูนย์เลี้ยงเด็ก

5. หมู่บ้านนักกีฬา กรุงเทพมหานคร

ผู้ค้าหาบเร่แผงลอยในหมู่บ้านนักกีฬา และผู้ทำงานรับจ้างทั่วไป จำนวน 6 คน ผู้เข้าร่วมไม่ได้มองว่าการทำงานไปด้วยและการเลี้ยงดูเด็กไปด้วยเป็นปัญหา ทั้งๆ ที่ผู้เข้าร่วมหลายคนต้องเร่งทำงานดูแลเด็ก และทำงานหารายได้ในบางช่วงเวลา อาจเป็นเพราะผู้เข้าร่วมเหล่านี้อยู่ในครอบครัวขยายที่สามารถพึ่งพาอาศัยให้ช่วยดูแลเด็กได้ เมื่อเกิดความจำเป็น

หนึ่งวันของชีวิตผู้ค้าหาบเร่แผงลอย

ดาริน อายุ 37 ปี ดูแลลูกแฝด อายุ 6 ขวบ อาชีพ เป็นแม่บ้านทำความสะอาดบ้าน

“ ตื่นหกโมงเช้า เตรียมข้าวให้ลูก พาลูกไปโรงเรียนเจ็ดโมงกลับมาถึงบ้านประมาณเจ็ดโมงครึ่ง แล้วทำงานบ้าน ทำความสะอาดบ้าน แล้วออกไปทำงาน (แม่บ้าน) ช่างนอกประมาณเก้าโมงถึงบ่ายสามจึงกลับมาบ้าน ป่าสามครึ่งไปรับลูกสาวที่โรงเรียน สอนการบ้านให้ลูกเสร็จ ไปตลาดประมาณหกโมงเย็นเพื่อซื้อจ่ายตลาด ระหว่างนั้นลูกจะอยู่กับพ่อ กลับมาทำกับข้าว กินข้าว แล้วให้ลูกอ่านหนังสือ อาบน้ำ และเข้านอนพร้อมกับลูกประมาณสี่ทุ่มไม่เกินสี่ทุ่มครึ่ง”

“ช่วงสามปีที่สามีไม่ได้อยู่ด้วย ต้องเลี้ยงลูกแฝดตามลำพัง ตอนที่ลูกยังช่วยเหลือตัวเองไม่ได้ เราต้องดูแลเองตลอดเลย แสบไม่ได้นอน ช่วงนั้นก็รับซักผ้ารีดผ้าอยู่ที่บ้าน เพื่อหารายได้ และดูแลลูกไปด้วย เวลาเค้าหลับ เราต้องรีบทำงาน รีบทำกับข้าวให้เสร็จเรียบร้อย พอเค้าตื่น ก็ต้องให้นม เราให้นมเสริมของโรงพยาบาลด้วย เพราะให้เองไม่ไหว แล้วก็ให้เค้านอนทีละคน ก่อนลูกเข้าเรียน เวลาไปไหนก็ไปด้วยกันตลอด ไปขายของไปทำงานก็เอาไปด้วย”

“เวลาทำงานกลับมา เห็นเค้าอยู่กับเรา เรามีความสุข เค้าสามารถช่วยเราได้ ทำนี่ทำนั่น ถ้าส่งเค้าเข้าศูนย์ เรากลัวว่าเค้าจะเข้ากับเด็กคนอื่นที่ศูนย์ไม่ได้ หรือว่าคนที่เราฝากเลี้ยงดูแลลูกเราไม่ได้ เพราะลูกเราคือกลัวเค้าจะตี ทำร้ายลูกเรา ไม่มั่นใจที่จะเอาชีวิตลูกเราไปฝากเค้าเลี้ยง”

“ต้องสอนลูก ว่าเราต้องหา ต้องเก็บถึงจะซื้อได้ ไม่ตามใจเค้ามาก เราก็ปล่อยบ้าง ตึงบ้าง ตอนนั้น (สามปีที่สามีไม่อยู่) เรารับจ้างทุกอย่าง เป็นลูกจ้างขายของที่ตลาด แต่ก่อนอยู่บ้านเก่าแก่ (นายจ้างเก่า) ให้อยู่ฟรี ไม่ได้เก็บค่าบ้าน เก้าแก่ช่วยเหลือหมดทุกอย่าง ถ้าเราดิ้นก่อนได้ เราก็ดิ้นก่อน แต่ถ้าเราไม่ไหว เค้าจะช่วย” (ถาม - ตอนที่เหนื่อยที่สุดรู้สึกอย่างไร) “คิดแต่จะสู้เพื่อลูก” (เสียงสั่น จะร้องไห้) “ไม่มีใครช่วยเรา เราเลือกไม่ได้ ก็ต้องพอใจกับสิ่งที่เป็นอยู่ ไม่รู้จะพึ่งใคร ก็ต้องพึ่งตัวเอง เพราะเรามาอยู่ที่นี่ (ดารินมาจากกัมพูชา)

เราก็ไม่มีญาติพี่น้อง เราก็ต้องช่วยตัวเอง ลูกเป็นกำลังใจให้เรา เราก็ไม่เหนื่อย ก็มีความสุขไปอีกแบบ พอบอกว่าแม่เหนื่อย เค้าก็ไปเอาน้ำมาให้เรากิน บอกแม่ไม่เหนื่อยแล้วนะ เราก็มีความสุข มีกำลังใจ มีคนว่าเราหลายคน บอกว่าทำไมไม่หาคนช่วย ผูกเค้าเลี้ยง เราก็ไม่ไว้ใจอะ กลัว ไปไหนก็เอาเค้าไปด้วย ลูกเราคนหนึ่งเป็นหอบด้วย ต้องดูแลมากเป็นพิเศษ”

หญิง - ธรรมมกล อายุ 38 ปี อาชีพขายแกง ดูแลลูกอายุ 3 ขวบ (เรียนชั้นอนุบาล)

หญิง “ตื่นตั้งแต่ตีห้าเพื่อออกไปจ่ายตลาด เมื่อกลับมาจะเตรียมข้าวของอุปกรณ์ เช่น นม กระจ่างเป่านักเรียนให้ลูกอายุสามขวบซึ่งอยู่ชั้นอนุบาลไปโรงเรียน สำหรับเสื้อผ้านักเรียนจะเตรียมไว้ตั้งแต่ก่อนนอน แปดโมงสามมิถุนายนจะส่งลูกไปโรงเรียน ส่วนตนเองจะทำอาหาร และเตรียมข้าวของเพื่อออกไปขาย โดยมีแม่และน้องช่วยกันทำอาหาร สี่โมงออกไปขาย และขายเสร็จเวลาสี่ทุ่ม บางครั้งหลังจากกลับบ้านจะทำงานบ้านต่อ แต่ส่วนใหญ่ทำวันเสาร์อาทิตย์ ซึ่งไม่ได้ออกไปขายของเป็นวันที่ดูแลลูกเอง”

แม้ว่ามีพ่อ และแม่ที่ช่วยบ้าง แต่หญิงเป็นคนดูแลหลัก “ไม่ยอมส่งเด็กเข้าศูนย์ เพราะเป็นห่วงเค้ากลัว ได้ยินข่าวเยอะ หยิบ้าง ไล่อานอนหลับบ้าง ไม่ไว้ใจ”

ปุย รัญญาญจน์ อายุ 28 ปี ดูแลลูกอายุ 5 ขวบ (เรียนชั้นอนุบาล) มีอาชีพขายผลไม้

ปุย ซึ่งเป็นแม่ค้าขายผลไม้เริ่มต้นวันสายกว่าเพื่อน ดูแลลูกด้วยตัวเองก่อนที่ลูกจะเข้าชั้นอนุบาล “ตื่นเจ็ดถึงแปดโมง เตรียมตัวไปซื้อของที่ตลาดไท พาลูกไปด้วย ระหว่างจ่ายตลาดบางทีลูกไปด้วย บางทีนั่งรออยู่ในรถกับพ่อ จ่ายตลาดเสร็จกลับมาช่วงบ่าย แล้วมาตั้งร้านให้แม่ที่ตลาด แต่ตัวเองไปขายอีกที่หนึ่ง ลูกก็เล่นอยู่ตรงบริเวณที่ขายของ จนขายของเสร็จและเข้าบ้านประมาณสี่ทุ่มพร้อมกับลูก”

ตนเป็นคนดูแลหลัก แต่มีพ่อ และแม่ที่ช่วยบ้าง เหตุที่ไม่เลือกส่งเด็กเข้าศูนย์เลี้ยงเด็ก ทั้งๆ ที่ต้องดูแลเด็กไปด้วย ทำงานไปด้วย **ปุย**ตอบว่า “กลัวเค้าตีลูก ลูกชน ก็เลย คิดว่าดูแลเองดีกว่า เค้ายังเล็กด้วยอยากให้เค้าดูแลตัวเองได้ก่อน”

เมย์ - สุวัฒนา อายุ 28 ปี ดูแลลูกอายุ 8 ขวบ มีปัญหาพิการทางสมอง อาชีพปลูกจางชั่วคราวของศูนย์การศึกษาพิเศษ และรับจ้างดูแลผู้สูงอายุซึ่งเป็นโรคความจำเสื่อมและอาศัยอยู่ที่บ้านด้วย

“ตื่นประมาณเจ็ดโมง เตรียมทุกอย่างให้ลูกทั้งทำโจ๊ก อาบน้ำ ให้กินยา เพราะลูกช่วยเหลือตัวเองไม่ได้ แล้วจึงทำงานดูแลผู้สูงอายุสองคนซึ่งเป็นโรคความจำเสื่อม (อายุ 90 และ 88 ปี) ที่อาศัยอยู่ในบ้านของเธอ โดยจะเปลี่ยนผ้าอ้อมสำเร็จรูป เช็ดตัว ป้อนข้าว ป้อนยา งานดูแลผู้สูงอายุในช่วงเช้าจะเสร็จประมาณสิบโมงเสร็จเช้าหรือเร็วขึ้นอยู่กับผู้สูงอายุให้ความร่วมมือด้วย จากนั้น เมย์จะออกไปทำงานเย็บเด็ก และทำกายภาพ

ผู้สูงอายุตามบ้าน (งานของศูนย์การศึกษาพิเศษ) หลังจากนั้น จะกลับบ้านประมาณบ่ายโมง ในระหว่างที่
ออกไปทำงาน ลูกอยู่กับสามีซึ่งเมื่อก่อนทำงานนอกบ้าน แต่ได้ออกจากงานแล้วเพื่อมาดูแลลูกและช่วยดูแล
ผู้สูงอายุสองคนด้วย ”

เมื่อแม่ยกกลับมาถึงบ้าน “ จะเปลี่ยนแพมเพิร์สให้ลูก แล้วก็ดูแลผู้สูงอายุ ด้วยการป้อนข้าว (กลางวัน)
และดูแลความสะอาดทั่วไปของร่างกาย จนถึงสี่หรือห้าโมง จึงหากับข้าวให้ทุกคน บางครั้งซื้อกับข้าว บางครั้ง
ทำเอง เสริจประมาณห่มครึ่งถึงสองห่ม ตัวเองอาบน้ำ ทำความสะอาดเปลี่ยนแพมเพิร์สให้คนแก่สองคน หาข้าว
หยาบให้กิน ระหว่างนี้จะทำกายภาพให้ลูกด้วย ดูแลสลับกันไปสามคน ” เมื่อถามถึงเวลารับของแม่ เธอ
ตอบว่า “ได้นอนเป็นพักๆ ตอนกลางคืน เพราะต้องคอยดูแลคนแก่ คอยตื่นมาพลิกตัว ได้นอนตอนกลางวัน
บ้างนิดหน่อย”

“ลูกคนโต ของหนู ส่งให้ย่า ดูแล โทรมมาแล้วถึง ตอนย่าเคঁงีบกลางวัน ลูกไปกินอ้วกหมา ไปเก็บขี้
ไก่กิน เคยหัวทิ่มไปในบ่อน้ำ แล้วขึ้นไม่ได้ โชคดีมีคนเห็น” ปัจจุบันลูกคนนี้อายุเก้าขวบ ส่งให้แม่สามีดูแล
ตั้งแต่เด็กอายุสามเดือน “ลูกคนโต ตอนขบบึงให้อยู่กับย่า เพราะกินกับนอน (เป็นหลัก) ตอนสองขวบต้อง
จ้างคนเลี้ยง เด็กเริ่มต้องช่วยเหลือตัวเอง (ทำกิจวัตรประจำวันง่ายๆ ด้วยตัวเอง) ก็ต้องเอาไปฝากโรงเรียนเลี้ยง
เดือนละหกร้อย พาเด็กไปอยู่กับโรงเรียน (ศูนย์เด็กเล็ก) มันก็ดี เค้ามามีเพื่อนเล่น ถ้าต้องเล่นอยู่แต่กับย่า เค้ก
เปื้อน”

หวาน ศรีสมหวัง อายุ 40 ปี ดูแลลูกอายุ 5 ขวบ (เรียนชั้นอนุบาล) ขายอาหารกล่อง คนช่วยเหลือมีพ่อเด็ก มี
ย่า มีอา สามี เวลาที่มีอะไรด่วนๆ จะฝากไว้ได้

หวานระบุถึงข้อดีในการเลี้ยงลูกเองเช่นเดียวกับดาริน “คิดว่าเหนื่อยมันก็เหนื่อย แต่สุขมันก็สุข ที่เรา
ได้อยู่กับเค้า ตั้งแต่เขายันเย็น บางช่วงก็มีบ้าง ที่เค้าต้องโดนไม้เรียว โดนตี แต่เค้าก็จะมาจ้อ มาอ้อน เราได้ดู
เอง สอนเอง มันก็เป็นความสุขอีกแบบหนึ่ง”

“ถ้าอ้อนเมื่อก่อนนี้ ตอนที่เค้ายังไม่เข้าโรงเรียน ถ้ามีศูนย์ที่ติดอยู่ในละแวกบ้าน มันก็น่าไป ถ้าอยู่ใน
ละแวกบ้าน ดูเชื่อใจได้ เราก็อยากจะไปฝาก เพราะกลางวัน เราจะไม่ค่อยว่าง เป็นช่วงที่ขายของยุ่งที่สุด แต่
ตอนนี้เค้าเข้า รร. (อนุบาล) แล้ว”

“เรากำลังหั่นแครอท แล้วเค้าก็เอามือมาเขี่ยเล่น ช่วงที่เค้ามาเขี่ย มีดเราก็กองพอดี โดนเค้านิดนึง
หลังจากนั้นก็เข็ดจนตาย ไม่มายุ่งเลย”

นธิทอง อายุ 49ปี ดูแลหลานอายุ 2 ขวบครึ่ง อาชีพขายอาหาร หลานมีคนช่วยดูแลหลายคน ดูแลเท่าๆ กัน
มีพ่อแม่เด็กเอง มีอา มีน้าเค้า คนไหนว่าง คนนั้นเลี้ยง ”ช่วงที่เราทำงาน เด็กอยู่กับเราตลอด เค้าได้อยู่ใน

สายตารวดเร็ว เราได้เห็นพัฒนาการ ได้เห็นการกระทำของเค้าตลอด เวลาอยู่ด้วยกัน ตอนเราทำงาน เค้ามีแท็บเล็ตหนึ่งเครื่องเป็นของเค้า เค้าเปิดเข้าไป youtube ของเค้าเอง ทุกวันนี้ เค้านับหนึ่งถึงสิบเป็นภาษาอังกฤษได้ ออกเสียงได้ถูกต้อง แล้วก็บอกลี (เป็นภาษาอังกฤษ) ได้ เค้าเดินตามท่าทางได้หมด”

ศูนย์เด็กเล็ก

ทุกคนไม่เคยส่งลูกหลานเข้า “ศูนย์เลี้ยงเด็ก” และไม่มีศูนย์เลี้ยงเด็กอยู่ในละแวกใกล้เคียงกับชุมชน หลายคนยินดีส่งลูกหลานเข้าอนุบาล แต่พอพูดถึง “ศูนย์เด็ก” จะรู้สึกไม่ไว้ใจ เช่นบางคนรู้สึกว่า “โรงเรียนอนุบาลเค้าทำอะไร เราชี้โรงเรียนอนุบาลมีมาตรฐานกว่า” บางคนคิดว่า “ถ้าศูนย์ดี ก็อยากจะส่ง แต่ถ้าอยู่ข้างนอก ไม่ใกล้กับชุมชน เหมือนเราต้องเสียเวลาไปอีก”

หนุ่ยซึ่งเป็นผู้นำของเครือข่ายผู้ค้าหาบเร่แผงลอยหมู่บ้านนักกีฬา และเป็นสมาชิกเครือข่ายแรงงานนอกระบบ ได้นั่งฟังการคุยอยู่ด้วยตั้งแต่เริ่มต้น แสดงความคิดเห็นในฐานะที่ตนเป็นแม่ของลูก และช่วยดูแลหลานอายุ 5 ขวบอยู่ด้วยในปัจจุบัน หนุ่ยเห็นว่า “การเลี้ยงลูกเองเป็นสิ่งที่ดี ลูกเราหลานเรา เราก็อยากดูแลเอง แต่ความสำคัญของศูนย์ คือ ศูนย์สามารถเสริมทักษะ เช่น โรงเรียนสัตยาสัยของ ดร. อัจฉริย เด็กนักเรียนต้นตีสี่แล้วก็มาสวนมนต์ เราก็อยากเห็นศูนย์ที่อยู่ใกล้เราเป็นแบบนั้น ฝึกวินัยให้ลูกเราได้ อย่างน้องวิน (หลาน) เลี้ยงยาก เป็นเด็กค่อนข้างจะดื้อ ถ้านั่งเล่นเกม แล้วจะเล่นทั้งวัน ไม่กินข้าว ไม่ไปเข้าห้องน้ำ เราจะบังคับเค้าก็ไม่ได้ เค้าไม่เอาอะไรทั้งนั้น เราก็อยากเห็นศูนย์ที่มันมีคุณภาพในบ้านเรา”

เวลาที่ปล่อยให้เด็กวิ่งเล่นในตลาดระหว่างที่ตนเองขายของ กังวลว่าเด็กจะเป็นอันตรายจากคนแปลกหน้า หรือว่าอุบัติเหตุจากรถบ้างหรือไม่ ผู้เข้าร่วมให้คำตอบที่หลากหลาย “มันจะน่าห่วง ช่วงคนมาตลาดเยอะๆ” “เคยหาลูกไม่เจอ เมื่อก่อนที่ขายของในตลาด เราคิดว่าเค้าไปเล่นกับเพื่อน ตามหาไป ร้องให้ไป พอป่าแก็เห็น แก็บอกว่านั่งดูทีวีอยู่นี้ เราชี้โอ้ย ดีใจมาก เพราะหายไปทั้งสองคนเลย ตอนนั้นใกล้จะกลับบ้านสามทุ่มจะครึ่งแล้ว เด็กติดละคร เค้าก็เลยไปขอดูทีวี” - “ส่วนมากแม่ค้าในตลาด เค้าจะรู้ว่าเป็นลูกหลานของใคร เค้าจะช่วยกันดูแล” - ยะ ซึ่งเป็นประธานของตลาดและผู้นำของกลุ่มหาบเร่แผงลอย นั่งฟังการสนทนาอยู่ด้วยช่วยเสริมให้เห็น “ส่วนใหญ่ ถ้าแม่ค้าเค้าเห็นเด็กอยู่ใกล้ถนน เค้าก็จะเรียกเข้ามา จะช่วยกันดูแล” “ที่ตลาด หาเด็กไม่เจอกันบ่อย บางทีไปนั่งในเซเว่น (เพราะมีแอร์) อย่างน้องวิน (หลาน) เค้าชอบข้ามถนนไปเล่นกับเพื่อนที่สนามเด็กเล่น แม่เค้าเคยตกใจร้องไห้หลายครั้ง” “เคยหาไม่เจอเหมือนกัน เค้าไปนั่งอยู่ในชอกเราหาแทบตาย”

แม้ว่าหลายคนยังรู้สึกว่ ตลาดเป็นสถานที่ที่ปลอดภัยสำหรับลูกหลานในขณะที่ตนเองขายของ ซึ่งจริงๆ แล้ว ในแง่หนึ่ง อาจจะสะท้อนให้เห็นถึงความเป็นชุมชนที่มีความไว้ใจกัน แต่อีกด้านหนึ่งอาจจะสะท้อนว่าไม่มีทางเลือกที่ดีกว่า และอาจจะเป็นเพราะยังไม่เคยเกิดเหตุการณ์ร้ายแรงกับลูกหลานที่วิ่งเล่นอยู่ในตลาด ทำให้ผู้เข้าร่วมมองว่าให้ลูกหลานอยู่ในตลาดระหว่างทำงานค้าขายก็ปลอดภัยดี หากในตลาดมีพื้นที่ที่จะจัดทำศูนย์เด็กเล็ก หรือศูนย์เด็กเล็กที่ติดกับแหล่งงานของพ่อแม่ ก็จะเป็นสิ่งที่ดี

หลายคนเห็นข้อดีของการเลี้ยงดูตัวเอง ประกอบกับภาพลักษณ์ที่ไม่ดีของ “ศูนย์เด็ก” ที่มักตกเป็นข่าว ประกอบกับอาจจะมียาได้ภายในครอบครัวที่ไม่ต่ำมาก ดังนั้นการจะรณรงค์เรื่องการจัดการบริการศูนย์เด็กเล็ก อาจจะต้องมีการรณรงค์เรื่องคุณภาพศูนย์เด็กเล็ก พร้อมกับการให้ความรู้ความเข้าใจเรื่องการส่งเสริมพัฒนาการเด็ก

6. ชุมชนลำสาลีพัฒนา เขตสะพานสูง

ผู้รับงานมาทำที่บ้าน และผู้ค้าขายของที่บ้าน จำนวน 7 คน

ชุมชนลำสาลีพัฒนาเป็นชุมชนมุสลิม ทั้งนี้ชาวมุสลิมไม่สามารถคุมกำเนิดถาวรได้ เนื่องจากผิดหลักศาสนา หลายคนมีลูก 4-6 คน ลูกคนโตอายุเกินยี่สิบ และคนเล็กอายุต่ำกว่าสิบปี ลูกคนท้ายๆ มักเป็นลูกหลง ที่เกิดจากความผิดพลาดในการคุมกำเนิดชั่วคราว ผู้เข้าร่วมส่วนใหญ่อยู่ในครอบครัวขยาย หรือแม่จะอยู่เป็นครอบครัวเดี่ยวก็มีบ้านอยู่ใกล้เคียงกับญาติพี่น้อง ผู้เข้าร่วมในกลุ่มไม่ได้เป็นญาติพี่น้องกัน แต่เป็นเพื่อนบ้านที่มีความสนิทสนมไว้วางใจกัน ดังนั้นบุคคลเหล่านี้คือผู้ช่วยเหลือเลี้ยงดูเด็กชั่วคราวในยามที่มีความจำเป็นจริงๆ

หนึ่งวันของชีวิตผู้รับงานมาทำที่บ้าน และผู้ค้าขายของที่บ้าน

ธาริกา อายุ 38 ปี อาชีพเย็บผ้าอยู่ที่บ้าน มีลูกอายุไม่เกิน 15 ปี จำนวน 4 คน อายุ 3 ขวบ 9 ขวบ 10 ขวบ และ 15 ปี

ธาริกาซึ่งทำงานเย็บผ้าส่งวันต่อวันเล่าชีวิตในหนึ่งวัน “ตื่นตีห้า เพราะลูกชายต้องตื่นไปโรงเรียน ตื่นมาเหยียบจักรก่อน ทักโหมงปลุกลูก อาหารทำไว้ตั้งแต่ช่วงเย็น (ของวันก่อนหน้า) ตอนเช้าก็อุ่นให้ลูกกิน แล้วก็เดินไปส่งลูกที่โรงเรียน กลับมาก็มาเหยียบเลย (เน้นเสียง) ลิบเฮ็ดโหมงเช้าเดินไปดูลูกที่อยู่. 1 เทียงก็กลับมาทำงานต่อ (ลูกจันช่วยเสริมว่า “เค้าต้องเดินไปดูลูกกินข้าว ลูกเค้ากินยาก แพนเค้าจะโทรมาถามว่าไปดูลูกหรือยัง) สามโมงเย็นไปรับลูกอีกที แล้วก็กลับมาทำงานต่อ ห้าโมงทำกับข้าวให้ลูก เสร็จก็ทำงานต่อให้เสร็จ แพนเอางานไปส่งที่หมู่บ้านนักกีฬา (ไปกลับครึ่งชั่วโมง) ระหว่างนั้น เราก็ดูลูก สามทุ่มก็พากันขึ้นนอน” เมื่อถามว่าลูกที่โตแล้วต้องช่วยดูแลน้องหรือไม่ ธาริกาตอบว่า “ลูกอายุ 15 ช่วยช่วงเสาร์อาทิตย์ กับช่วงเย็น (วันธรรมดา) เค้ากลับมาจากโรงเรียน ก็พาน้องไปเดินเล่น เราก็เหยียบงานอย่างเดียวเลย แล้วก็หุงข้าวทำกับข้าว”

“ถ้าเราทำงานข้างนอก เราก็ไม่มีใครดูลูก ก็ต้องมานั่งจ้าง มันก็เหมือนกัน แต่ถ้าเอาเงินที่จ้าง เก็บไว้ให้ลูกเรียนมหาลัย แล้วเราอยู่บ้าน เลี้ยงลูกเอง เราก็ทำได้หลายอย่าง” ธาริกาได้เสริมอีกว่าการทำงานนอกบ้านสำหรับเธอไม่ได้ช่วยเรื่องรายได้ “คิดว่า (ปัจจุบัน) เราได้รายได้ดีกว่าออกไปทำงานข้างนอก งานที่เราเย็บก็หลากหลาย ทำหาย (หัวเราะ) คิดว่าอยู่บ้านดีกว่า เราได้ทำงานที่บ้าน แล้วก็ได้อยู่ดูแลลูกด้วย ได้ดูสามมีด้วย ได้ดูแลทุกคนในบ้าน แต่พูดถึงถ้าลูกไปโรงเรียน เราก็มีเวลาเย็บงานได้เยอะกว่า ให้ออกไปทำงานนอกบ้านมันเหนื่อยนะ กลับมางานในบ้านเราก็ต้องทำต่อ”

ลูกจัน อายุ 43 ปี อาชีพขายโจ๊กหน้าบ้าน มีลูกอายุไม่เกิน 15 ปี 2 คน อายุ 4 ขวบ และ 11 ขวบ

“ ตื่นตีสามเพื่อเตรียมของทำโจ๊ก แล้วก็เตรียมของให้ลูกสองคนไปโรงเรียน อยู่ชั้นป.6 กับชั้นอนุบาล ตีห้า ทำโจ๊กเสร็จ เริ่มตั้งขายตีห้าครึ่ง ขายเสร็จประมาณบ่ายสองบ่ายสาม จากนั้นไปจ่ายตลาด ก่อนไปตลาด บ่นผ้าทิ้งไว้ในเครื่อง กลับมาตากผ้า แล้วไปทำไก่สำหรับทำโจ๊ก บ่ายสองไปรับลูก (ชั้นอนุบาล) พอลูกกลับมา ก็สอนการบ้านลูก จากนั้นมาทำไก่ต่อ ทำยังไม่เสร็จ ประมาณสี่ห้าโมง ต้องเปลี่ยนไปทำกับข้าวให้คนในบ้าน ทำเสร็จจึงเช็ดถูบ้าน แล้วอาบน้ำให้ลูก จะได้พักบ้างตอนหกโมง ห่มนิงมานั่งฉีกไก่ สามีกลับจากทำงานสามทุ่ม มันต้องช่วยทำงานกันทั้งสองคน ถ้าไม่ช่วย มันไปไม่รอด ”

“ ทุกวันนี้ถามว่าอิจฉาคนอื่นมีที่เค้าได้โบนัสกันกลางปี ลีนปี เราก้ออิจฉาอะ แต่เราอยู่บ้าน มันก็ตีที่เราได้อยู่กับลูก แต่เงินมันก็เท่าเดิม วันนี้เราได้ห้า พรุ่งนี้เราก้ได้ห้าอยู่อย่างงั้น แต่ถามว่าพอมั้ยวันนิง มันก็หมดนะ แต่ถ้าไปทำงานเป็นเดือน หมื่นสองหมื่นอยู่ในกระเป๋าเรา รายได้แน่นอน เราสามารถทำรายรับรายจ่ายได้ รู้ว่าเราสะสมเท่านี้ เราจ่ายเท่านี้ แต่อย่างงี้คือ เราหมดๆ ไป มีแต่รายจ่ายทุกวัน ”

“ ช่วงตอนยังไม่ขายของ ตอนนั้นเย็บผ้า รายได้ไม่ทุกวันนะ วันที่ 25 เงินถึงจะออก แต่พอถึงวัน เราตั้งใจจะไปเอาเงินนั้น แต่เค้าไม่พร้อมจะให้เรา ตอนนั้นคือเครียดมาก เพราะว่าเข้าลูกก็ต้องไป รร. แล้ว คนนั้น ร้อย คนนี้ห้าสิบ คนนี้เจ็ดสิบ แต่เราไม่มี มันเครียดนะ คืองานเราทำให้เค้าทุกอย่าง งานมันแรงๆ ๑ แต่พอถึงเวลา เค้าก็ไม่ให้กับเรา เราคิดแล้ว เข้ามาต้องยืมใคร ญาติพี่น้องคนไหน ก็ต้องยืมให้ลูกไปโรงเรียนก่อน ”

ช่วงทำงานและเลี้ยงลูก “ ลูกเคยตกบันไดเย็บยี่สิบเข็ม เราเย็บงานอยู่ (เรามัดแต่ห่วงเย็บงาน) ลูกปีนบันไดชั้นสอง ตอนนั้นสองสามขวบ หัวแตกต้องไปเย็บยี่สิบเข็ม ”

วลัย อายุ 44 ปี อาชีพครูสอนศาสนา และรับงานเย็บผ้า มีลูกทั้งหมด 5 คน ลูกอายุต่ำกว่า 15 ปี 2 คน อายุ 12 ปี และ 9 ปี

วลัยซึ่งแม้จะไม่มีลูกเล็กแล้ว แต่การมีภารกิจต้องดูแลสมาชิกครอบครัวรวมสิบคน ทำให้เธอระบุว่า “ ช่วงเช้าเป็นช่วงที่ย่งที่สุดของวัน “ตื่นตีห้า เพราะลูกสาว (อายุ 12) ไปโรงเรียน ต้องหาข้าวให้ลูกกิน แล้วรีดผ้า แล้วก็พาลูกอีกคน (อายุ 9 ขวบ) ไปโรงเรียนตอนหกโมง เสร็จแล้ว กลับมาก็หาข้าวให้ลูกคนที่สอง (อายุ 21) ที่จะไปทำงาน หลังจากนั้นก็ซักผ้าทำโน่นทำนี่ คือไม่มีเวลาวางหรือซักหลายถัง ซักตากเสร็จประมาณ บ่ายโมง เย็นไปสอนหนังสือ กลับบ้านประมาณหกโมงเย็น กลับมาก็มาหาคำกับข้าวให้ (ครอบครัว) ช่วงเย็น ” เมื่อถามถึงลูกที่โตแล้วและสามีเกี่ยวกับงานในบ้าน วลัยตอบว่า “สามีไม่ได้ทำอะไร จะไปสอนหนังสือช่วงเย็น อย่างเดียว แล้วจะกลับมาสองทุ่ม สามีช่วยงานบ้านนิดๆ หน่อยๆ เค้าไม่ค่อยสบาย ” “ ลูกที่โตแล้วก็ยังกินอยู่กับเรา ก็ต้องหาให้เค้ากิน ทั้งสิบคนนั่นแหละ ”

“มันก็เหนื่อย รายได้มันก็น้อยลง เหมือนกับทำงานได้ไม่เต็มที่ สมมติว่าทำผ้า ไหนจะเลี้ยงลูกดูแลลูกไปด้วย มันก็ทำได้น้อย ปกติทำงานสอนหนังสือมีเงินเดือนอยู่แล้ว ได้ทำงานอยู่บ้านด้วยเป็นรายได้เสริมด้วย ได้ดูแลลูกด้วยก็ดีกว่า”

เนตรนภา อายุ 38 ปี อาชีพเย็บผ้าอยู่ที่บ้าน มีลูกหกคน อายุต่ำกว่า 15 ปี จำนวน 4 คน อายุ 2 ขวบ 6 ขวบ 8 ขวบ และ 9 ขวบ

เนตรนภา เล่าถึงชีวิตในหนึ่งวันว่า เธอนอนเพียงวันละสามชั่วโมง โดยต้องกินกาแฟ “วันละสามมือ” เนื่องจากลูกคนเล็กตื่นตีสองทุกวัน เธอจึงต้องตื่นมาดูแลลูก “พอนอนไปแป๊บหนึ่ง ตัวเล็กก็ตื่นแล้ว เป็นแบบนี้ทุกวัน เช้าเราก็มารีดผ้าให้ลูกไปโรงเรียน แล้วก็ทำงานยาว สี่ห้าโมง ก็ต้องรีบทำงานบ้านให้เรียบร้อย ถ้ามีเศษผ้าที่เย็บ ต้องกวาดให้เรียบร้อย แพนเค้าจะบ่น เค้ากลัวลูกหายใจเอาเศษซีต้ายเข้าไป” เนตรนภาขยายความว่า ลูกคนโตเป็นหอบเนื่องจากงานเย็บผ้าของแม่ “ช่วงลูกสองขวบ ต้องพาเค้าตระเวนไปหาหมอตลอด เพราะเค้าเป็นภูมิแพ้ ต้องพาไปให้หมอพ่นยา ตอนนั้นก็เย็บผ้า งานก็เอา ลูกก็อ่อน กลางคืนก็ต้องตื่น เกรียดนั่งร้องไห้ แล้วก็บอกตัวเองว่าเราจะไม่ฆ่าตัวตาย” เมื่อถามว่าสามีและลูกที่โตแล้วช่วยงานบ้านหรือไม่ เนตรนภากล่าวว่า “สามีเค้าก็ช่วย แต่ลูกโตๆ ไม่ได้ช่วยเลย เค้าก็ไปทำธุระของเค้า” (ลูกจินเสริมว่า “ก็เด็กผู้ชายนะ” ในทำนองว่าจะคาดหวังให้เด็กผู้ชายมาช่วยงานบ้านไม่ได้)

“งานก็เร่ง ไหนจะทำกับข้าว ไหนจะงานบ้าน เลี้ยงลูก รับลูก ทุกอย่างอยู่กับเราคนเดียว ต้องรีบทุกอย่าง ต้องทำทุกอย่างให้ทันเวลา เดี่ยวแพนก็จะกลับ เพราะแพนเป็นคนเจ้าระเบียบ ถ้าเราไม่พร้อม เค้าจะบ่น ไหนจะดูแลลูก ไหนจะทำงาน แต่ถ้าไม่ทำ (งานหารายได้) ไม่มีกินเลย สามีเงินเดือนหมื่นสาม ลูกหกคน มันไม่พอ ถ้าอยู่บ้าน แล้วมีรายได้พอ อยากอยู่บ้านมากกว่า ได้ดูแล ได้ทำกับข้าว ลูกยังเล็ก ชอบทำกับข้าวให้ลูกกิน”

“เค้า (ผู้จ้าง) โทรมาถามเรา ว่าผ้าเป็นอะไร ทำไม่มีรอยขาดเหมือนเป็นรอยกรรไกร สีตัว อ้วยตาย ลูกช่วย เค้าเห็นเราตัด ก็มาช่วยเรา เด็กสองขวบก็ไม่ว้ออะไร เราก็ไม่เห็นตอนหยิบกรรไกร เค้าโทรมาถึงรู้ เค้ากำลังจะขายแล้ว เค้าก็ไม่ได้ว่าเรา แต่บอกครวหน้าไม่เอาแล้วนะ ถ้ามีครวหน้า จะปรับเงิน” เนตรนภารับมือกับงานเย็บผ้าพร้อมๆ กับดูแลลูกด้วยการตั้งกระจกไว้ข้างหน้า ระวังที่เธอต้องเย็บผ้าไปด้วย เพื่อจะได้เห็นว่าลูกกำลังทำอะไรอยู่

ละไม อายุ 49 ปี อาชีพเย็บผ้าอยู่ที่บ้าน และรับจ้างทั่วไป ดูแลลูกอายุ 11 ปี และลูกจ้างให้เลี้ยงหลานอายุ 4 ปี

“ให้คนอื่นเลี้ยง ก็ไม่เหมือนกับแม่เลี้ยงเองนะ เด็กนะ”

ทักษิณา อายุ 43 ปี อาชีพเย็บผ้าอยู่กับบ้าน รับดูแลเด็กบ้าง มีลูก 2 คน อายุ 4 ขวบ และ 10 ขวบ
“ถ้า เลี้ยงลูกไปด้วยทำงานไปด้วย รายได้เราก็ได้น้อย เพราะเด็กมาเงาะเงอะๆ” - “มันเหนื่อยสองต่อ ออกไปทำงานนอกบ้าน นั่งรถว่าจะไปถึง ยืนรอรถ กลับมาต้องมาทำงานบ้านอีก ไหนจะเสื้อผ้าต้องซัก ไหนจะลูกอีก มันไม่พ้นเราหรอก ถึงเราจะไปทำงานนอกบ้าน ผู้หญิงต้องทำงานทุกอย่าง”

นดา อายุ 31 ปี อาชีพครูสอนศาสนา และรับจ้างเย็บผ้า ดูแลลูก 2 คน อายุ 5 ขวบ และ 3 ขวบ

นดาซึ่งอายุน้อยที่สุดในกลุ่มให้เหตุผลที่ไม่เกี่ยวกับรายได้ “ถ้ามีคนดูแลลูกที่ดีๆ นะ อยากออกไปทำงานนอกบ้าน เพราะอยู่ในบ้าน เราก็ทำอะไรแบบจำเจ แบบเดิมๆ ชีวิตเราถ้าเราไปได้เจอผู้คนเยอะ เราก็ได้ไปเจออะไรใหม่ๆ ได้เจอเพื่อนร่วมงาน มันดีกว่า”

ศูนย์เด็กเล็ก

ผู้เข้าร่วมส่วนใหญ่คิดว่า การได้อยู่บ้านทำงานที่บ้าน คือวิธีการที่เหมาะสมกับการทำทั้งงานบ้าน และงานหารายได้มากกว่า การมีศูนย์เด็กหรือคนที่ช่วยดูแลลูกแทนเรา การไปทำงานนอกบ้าน

นอกจากจะอาศัยญาติพี่น้องและเพื่อนบ้านแล้ว ทุกคนเคยส่งเด็กเข้าศูนย์เด็กเล็ก เมื่อถามถึงเหตุผล พบว่ามีทั้งเหตุผลเรื่องการเรียนรู้อะไรของเด็ก และเหตุผลในการทำงานได้อย่างสะดวก “เค้า (ลูก) ต้องเข้าแล้วไง ต้องให้เค้าเตรียมพร้อม” - “ได้เกณฑ์ของเค้าแล้ว ถ้าเค้าเข้าเรียน ความรู้เค้าจะไปทันกับฝั่งโน้น* (โรงเรียนรับตั้งแต่ประถมหนึ่ง) - “เราจะได้ทำงาน” - บางคนเสริมว่าการส่งเด็กเข้าศูนย์เพื่อจะได้มีเวลาทำงานนั้น สำหรับเธอแล้ว “ได้ครึ่งวันเต็มที” ไม่เห็นความต่างของชีวิตก่อนและหลังส่งลูกๆ เข้าศูนย์เด็ก “เพราะว่าก็ต้องเดินไปดูแลอยู่ดี” เธอหมายถึงการต้องเดินไปดูแลลูกยอมกินข้าวเวลาสิบเอ็ดโมง

ศูนย์เด็กในชุมชน

ชุมชนลำสาละพัฒนา มี “ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กลำสาละ” ที่อยู่ในชุมชน เดินไปส่งได้สะดวก ผู้เข้าร่วมทุกคนเคยส่งลูกเข้าศูนย์นี้ ข้อมูลที่ได้จากผู้เข้าร่วม คือ ศูนย์เด็กแห่งนี้รับเด็กอายุ 4 -5 ขวบ หากมีจำนวนเด็กน้อยกว่าปกติ ศูนย์จะยอมรับเด็กอายุ 3 ขวบที่พ่อแม่นำมาฝาก เพื่อไปทำธุระชั่วคราว ครั้งชั่วคราว ดังนั้นจะมีการแบ่งเด็กออกเป็นสามระดับ คือ 3 ขวบ 4 ขวบ และ 5 ขวบ (ถึงหกขวบ) โดยเด็กห้าขวบเป็นต้นไปจะมีการเรียนการสอนเพื่อเตรียมเข้าชั้นประถมปีที่หนึ่งต่อไป

* “ฝั่งโน้น” หมายถึงโรงเรียนลำสาละ เนื่องจากศูนย์เด็กตั้งอยู่ตรงข้ามฝั่งคลองกับโรงเรียนลำสาละซึ่งรับเด็กตั้งแต่ชั้นอนุบาล ผู้เข้าร่วมจะเรียกศูนย์เด็กว่า “ฝั่งนี้” และ “โรงเรียน” ว่าฝั่งโน้น

สำหรับค่าเทอม ผู้ปกครองต้องเสีย 2,100 บาท ต่อเทอม (หกเดือน) โดยสามารถผ่อนชำระได้ภายในหกเดือน ค่าเทอมจะรวมค่าอาหาร ค่าซักผ้าแล้ว แต่ถ้าเป็นเทอมแรกจะราคาสูงกว่าปกติเล็กน้อย เนื่องจากมีค่าที่นอน และค่าชุดต่างๆ ช่วงเวลาเปิดบริการ คือ ตั้งแต่แปดโมงเช้าถึงบ่ายสอง แต่ถ้าเป็นเด็กโตแล้ว จะมีบริการเรียนพิเศษในช่วงเย็น ซึ่งพ่อแม่ต้องจ่ายเพิ่มสามร้อยบาท

สำหรับลักษณะการจัดบริการของศูนย์ ผู้เข้าร่วมเรียกว่า “กึ่งรัฐบาล” โดยอธิบายว่าศูนย์ได้รับเงินช่วยเหลือบางส่วนจากรัฐ แต่ก็ไม่เพียงพอ จึงต้องเรียกเก็บจากผู้ปกครองร่วมด้วย ผู้เข้าร่วมเปรียบเทียบว่าโรงเรียนลำสาละซึ่งอยู่ฝั่งตรงกันข้ามว่าเป็นโรงเรียนของรัฐอย่างเต็มตัว ผู้ปกครองไม่ต้องเสียค่าอะไรเลย บางทีมีของแจกด้วย

ข้อมูลและข้อสังเกตเพิ่มเติม

ศิริพรซึ่งเป็นผู้นำในเครือข่ายแรงงานนอกระบบและเป็นผู้ประสานในพื้นที่และได้ร่วมฟังวงสนทนาตั้งแต่ต้นได้ขอแสดงความคิดเห็นเรื่องภาระหน้าที่งานบ้านของผู้หญิงว่า “ผู้ชายเค้าทำงานหน้าเดียวไง แต่เราเป็นผู้หญิงทำงานสองหน้า ตอนสมัยเราทำงานนอกบ้านกลับมางานในบ้านก็เป็นเรา เราต้องตื่นก่อนเค้า แต่ได้นอนที่หลัง ไหนจะ เรื่องลูก งานในบ้านเป็นหน้าที่เราหมดเลย อาหารการกินก็เป็นเรานีก เสื้อผ้ารีดซักก็เรา เสาร์อาทิตย์ยังไม่ได้หยุดเลย ตอนนั้นเพื่อนที่ทำงานบอกเลยว่าอย่าออกจากงานนะ ถ้าออกเราจะไม่สวย ถ้าเธอออกจากงาน มันจะไม่มีเวลาดูแลตัวเองเลย เพราะเราจะดูแลแต่คนอื่นอย่างเดียว” นอกจากนี้ศิริพรยังกล่าวถึงเงิน “ชะกาด” ซึ่งเป็นทางเลือกที่เธอเองเคยใช้ตอนที่ต้องเลี้ยงลูกเพียงลำพัง อย่างไรก็ตามเธอและผู้เข้าร่วมคนอื่นๆ ไม่ได้มองว่า “ชะกาด” เป็นทางออกที่น่าปรารถนา “ตามหลักศาสนา บ้านคนรวยๆ เค้าต้องแบ่งปันให้คนยากจน เราก็ต้องไปบอกเค้า ไปเล่าให้เค้าฟังว่าจะเอาเงินไปทำอะไร เราเอนี้จนมากตัวเองมาก ไปเจอก็ที ก็ต้องเล่าเรื่องซ้ๆ เค้าจะให้เท่าไรก็แล้วแต่เค้า บางทีเค้าบอกว่าไม่อยากเป็นมือบอนบ้างหรือ อยากเป็นแต่มือล่าง เหมือนกับเราแบมือขอตลอด” - ศิริพร “เค้าจะถามว่าเอาไปทำอะไร ทำไม่ถึงไม่พอ ลูกเรียนติ่มมัย เล่าแล้วให้ก็ยังมี บางทีเล่าไปจนจบแล้วไม่ไหว ตอนนั้น ไม่มีตั้งจะซื้อมนมให้ลูก เราก็ด้านหน้าเข้าไป ครั้งแรกเลย คิดว่าขอได้ห้าร้อยก็ยังมี บอกว่าฉันจะมาขอชะกาด มีพอจะให้มั๊ย เค้าก็บอกว่าไม่มีหรอก เพราะให้ชะกาดกับหลานไปเรียนหมดแล้ว เราเดินออกมาหน้าตาไหลเลย ไม่เคยเล่าให้ใครฟัง เพราะอาย ช่วงนั้นเราดูแลโต๊ะ (ยาย) ที่เป็นอัมพาต อยู่บ้านดูแลลูกเล็ก หยุดงานสองสามปี ไม่ได้ออกไปทำงาน เพราะเหนื่อย เงินที่เก็บไว้ก็หมดเลย” - ลูกจัน “กลัวคำปฏิเสศเหมือนกันแหละ อายเค้าด้วย ไม่รู้จะเริ่มต้นแบบไหน” - ทักษิณาพูดถึงเหตุผลที่เธอเองไม่เคยขอชะกาด

ผู้เข้าร่วมเกือบทุกคนยอมรับบทบาทหน้าที่ของผู้หญิงที่สังคมคาดหวัง เช่น แม้จะบ่นเรื่องงานที่หนักกว่าผู้ชาย หรือแม้จะสมมติว่าตนสามารถออกไปทำงานนอกบ้านได้ แต่หลายคนก็จำนนต่อความคาดหวังของครอบครัวและสังคมว่าผู้หญิงต้องทำงานบ้านอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ดังนั้นผู้เข้าร่วมหลายคนจึงคิดว่าการทำงานที่บ้านย่อมเป็นทางออกสำหรับผู้หญิงที่ต้องทำงานดูแลเด็ก งานบ้าน และงานหารายได้ นอกจากนี้ แม้จะเห็นว่ารายได้จากการทำงานที่บ้านจะเพิ่มขึ้นได้ หากมีคนช่วยดูแลเด็กหรือมีศูนย์เด็ก แต่ผู้เข้าร่วมส่วนใหญ่ก็เลือกที่จะเลี้ยงลูกที่อายุต่ำกว่าสองขวบด้วยตัวเอง เนื่องจากความระแวงศูนย์เด็กที่มักเป็นข่าวเรื่องการทำร้ายเด็ก และความเปราะบางของเด็กอ่อนและเด็กเล็ก บวกกับสำนึกของความเป็นแม่

นอกจากนี้ เช่นเดียวกับอีกหลายกลุ่ม ผู้เข้าร่วมสะท้อนให้เห็นปัญหาของผู้รับงานมาทำที่บ้าน ที่ต้องเผชิญกับงานเร่ง รายได้ไม่สม่ำเสมอ ซึ่งเมื่อบวกกับภาระงานดูแล งานบ้าน จึงเป็นปัจจัยที่สร้างความเครียดให้ผู้เข้าร่วมมากขึ้น อย่างไรก็ตาม น่าสนใจว่า ธาริกาซึ่งเป็นผู้รับงานที่รับงานวันต่อวัน และต้องส่งงานทุกวัน ประกอบกับต้องเดินไปคอยดูแลลูกบ่อยๆ กลับบอกว่าเธอไม่เครียด หากประเมินจากข้อมูลที่เธอให้ อาจเป็นไปได้ว่าการที่ธาริกาได้รายได้ค่อนข้างดีและสม่ำเสมอในแต่ละวัน ทำให้เธอสามารถรับมือกับงานดูแลพร้อมๆ กับการหารายได้ได้อย่างสบายใจ (เมื่อเทียบกับคนอื่น)

น่าสนใจว่า ในเรื่องข้อเรียกร้องเกี่ยวกับศูนย์เด็ก ผู้เข้าร่วมหลายคนขอให้ดำเนินการโดยคนนอกชุมชน เนื่องจากประสบการณ์ที่ผ่านมาทำให้เห็นว่าคนในชุมชนมีการเอื้อประโยชน์ให้เครือข่ายญาติพี่น้อง

7. ชุมชนหลวงวิจิตร เขตคันทายาว กทม.

(ซอยนวมินทร์ 163 เขตคันทายาว)

เครือข่ายคนไร้บ้าน (กลุ่มรณรงค์เพื่อที่อยู่อาศัยสำหรับคนจน)

ผู้ทำการผลิตที่บ้าน และผู้รับจ้างทั่วไปในชุมชนหลวงวิจิตร จำนวน 11 คน ผู้เข้าร่วม แม้จะเป็นแรงงานนอกระบบทั้งหมด แต่ทำงานค่อนข้างหลากหลาย ได้แก่ รับงานปักเลื่อมทำที่บ้าน งานค้าขาย (ที่ตลาดนัด และทำอยู่กับบ้าน) งานก่อสร้าง ชั้บมอเตอร์ไซค์รับจ้าง และรับจ้างทำงานบ้าน บางคนทำงานรับจ้างทั่วไป ไม่ว่าจะใครจะจ้างทำอะไร ถ้าทำได้ ก็จะทำ แต่ส่วนใหญ่รับงานปักเลื่อมทำที่บ้านเป็นงานหลักและงานเสริม มีจำนวนน้อยที่ไม่ได้ทำงานปักเลื่อมเลย

หนึ่งวันของชีวิตผู้ทำการผลิตที่บ้าน และผู้รับจ้างทั่วไป

เนืองนิช (นิช) อายุ 37 ปี งานหลักคือเย็บมุกปักเลื่อม แต่บางทีก็รับงานนอกจากเพื่อน เช่น งานบรรจุหีบห่ออาหารเสริม เครื่องสำอาง (นานๆ มาที) รับทำบัญชีเบื้องต้น ออกใบเสร็จให้บริษัท ขายของตลาด ดูแลลูกชายอายุเกือบ 4 ขวบ และมีลูกชายอีกหนึ่งคนอายุ 16 ปี นิชมีตำแหน่งเป็นประธานชุมชนด้วย “ตื่นเก้าถึงสิบโมง ที่ตื่นสายเพราะตอนกลางคืนขายของผ่านอินเทอร์เน็ต ตื่นแล้วก็หาข้าวให้ลูก (คนเล็ก) และสามีซึ่งจะออกตลาดนัดบ่ายโมง หลังจากเสร็จเรื่องอาหาร ก็ทำงานปักมุกซึ่งเป็นงานที่ทำทุกวัน ว่างตอนไหนทำตอนนั้น บางทีก็ทำตั้งแต่ตื่น แต่ถ้าวันไหนไม่ว่างก็ไม่ทำเลย ตอนบ่ายถ้ามีงานชุมชน ก็ไปทำ เช่น งานเอกสาร งานประสานภายนอก และดูแลลูกไปด้วย ถ้าต้องไปสำนักงานเขต อาจจะฝากลูกไว้กับเพื่อนบ้านบ้าง หรือไม่ก็พาลูกไปด้วยกัน จนกระทั่งประมาณห้าโมงเย็น ลูกชาย (อายุ 16 ปี) ที่เลิกเรียนแล้วจะกลับมาถึงบ้าน และช่วยดูแลน้องเป็นช่วงๆ เช่น ช่วงที่ออกไปซื้อข้าว เมื่อกลับมาแล้ว จะดูแลคนเล็กเอง ช่วงเย็นๆ เป็นช่วงที่ย่งที่สุด มีเรื่องลูกด้วย งานบ้านด้วย ขายของในเน็ตด้วย ขายชุดเครื่องนอน เครื่องสำอาง เสื้อผ้า จะได้นอนประมาณตีหนึ่งตีสอง”

นิชออกจากงานตั้งแต่ท้องลูกคนแรก และหันมาขายของที่ตลาดนัด แต่ในปัจจุบันทำงานขายของก็ไม่สะดวก เนื่องจากต้องดูแลลูกคนที่สองซึ่งอายุสามปีและมีปัญหาพัฒนาการช้า “ช่วงนี้ไม่ได้ออกตลาดนัด เพราะมีลูกเล็ก และลูกมีพัฒนาการช้า ก็เลยต้องดูแลลูกอยู่บ้าน พาลูกออกไปหาโรงพยาบาลเด็กบ่อยด้วย ของที่เอาออกไปขายไม่ได้ก็เอาออกมาขายออนไลน์แทน”

เพ็ญญา - กบ อายุ 39 ปี รับจ้างทั่วไป ช่วงเปิดเทอม ทำงานเป็นลูกจ้างขายไก่ทอดเป็นหลัก งานอื่นๆ ที่ทำด้วย คือ งานแพ็คกระเป่า ปักเลื่อม ทำงานก่อสร้าง เด็กในความดูแล คือ ลูกอายุ 11 ขวบ และหลาน 3 ขวบซึ่งเลี้ยงตั้งแต่เล็ก พ่อแม่ไม่ได้ช่วยส่งเสียเลย กบเป็นกรรมการชุมชนด้วย

“ตื่นตีสี่ ปักมุกเป็นอย่างแรกจนถึงหกโมงเช้า เพราะว่าเวลารัดตัว จากนั้นเตรียมตัวให้ลูกสาว (11 ขวบ) ไปโรงเรียน ประมาณ 7 โมง จะเริ่มออกไปขายไก่ทอดหน้าโรงเรียน โรงเรียนอยู่ใกล้บ้าน และจะพาหลานไปทำงานด้วย โดยปล่อยให้เล่นสนามเด็กเล่น ช่วงเวลาขายไก่แบ่งเป็นสามรอบ คือ เช้า กลางวัน เย็น (ซึ่งเป็นช่วงก่อนนักเรียนเข้าเรียน พักเที่ยง และเลิกเรียน) ช่วงที่ไม่ได้ขาย จะเตรียมเนื้อไก่ เลียบลูกชิ้น บางวันไม่ได้กลับบ้านเลย แต่จะไปแพ็คกระเป่าที่บริษัทกระเป่าที่อยู่ข้างๆ โรงเรียน มักจะทำถึงห้าทุ่ม บางทีก็ทำถึงตีหนึ่ง ถ้าทำงานดึก ลูกสาวที่โรงเรียนจะพาน้องกลับบ้านก่อน หรือไม่ก็เป็นลูกชายที่ทำงานแล้วมารับน้องไปช่วยดูแล”

“ในระหว่างวัน ช่วงที่ไม่ต้องขายของ ก็จะขี่มอเตอร์ไซด์กลับบ้านหลายรอบเพื่อมาทำธุระ โดยใช้เวลาเดินทางด้วยมอเตอร์ไซด์ระหว่างบ้านและโรงเรียนไม่เกินห้านาที ตอนพักเที่ยงของเรา ตอนที่เด็กนักเรียนขึ้นไปเรียนแล้ว เราก็กลับมากินข้าวที่บ้าน แล้วก็เตรียมกับข้าวไว้ให้ลูก ทำอาหารทุกวัน ถ้าไปซื้อมันเปลือง” (ถาม - ไปจ่ายตลาดเองตอนไหน) “ไม่ได้ไปซื้อของตัวเอง ใครไปตลาดก็ฝากเค้าซื้อ เวลาวินมอเตอร์ไซด์ หรือคนบ้านใกล้กันที่ไปตลาดทุกวันขับรถผ่าน เราก็ฝากซื้อของ ไม่ได้จ้างนะ แต่ถ้าเป็นช่วงปิดเทอม (ประมาณสองถึงสามเดือน) ที่ไม่ได้ทำงานที่โรงเรียนก็จะปักเลื่อม แพ็คกระเป่า ไปทำงานก่อสร้างด้วย ก่ออิฐ ผสมปูน” เมื่อผู้นำกระบวนการทำท่าประหลาดใจที่ทำงานหลายอย่างในหนึ่งวัน กบกล่าวเสริมว่า “มันไม่พอกิน ต้องทำทุกอย่าง”

พะยอม (ป้าขาว) อายุ 64 ปี อาชีพ เก็บผักบุ้ง และป็นจักรยานไปขาย ดูแลเหลนอายุ 4 ขวบ และอายุ 11 ขวบ มีพ่อแม่ส่งเสียอยู่

นงนุช (นุช) อายุ 49 ปี อาชีพปักเลื่อม เลี้ยงหลาน อายุ 6 ขวบ กับอายุ 7 ขวบ และเป็นรองประธานชุมชน “เคยกำลังปักมุกอยู่ หลานร่วงลงน้ำไปแล้ว พี่ชายเค้า 11 ขวบ ช่วยขึ้นมาได้ทัน แล้วก็เมื่อวันที่ 27 ที่ผ่านมา เค้าล้มหัวเข้ากระทก แดกต้องเย็บหัวเข็ม” - นุช

กิ๊ก- สุธิตรา อายุ 25 ปี อาชีพรับจ้างทั่วไป เมื่อก่อนเป็นแม่เลี้ยงเดี่ยว ขับวินมอเตอร์ไซด์ ทำงานก่อสร้าง แต่ปัจจุบันมีสามีใหม่ และย้ายไปอยู่ต่างจังหวัดเป็นหลัก มีลูก 3 คน อายุ 1 ขวบ 4 ขวบ และ 5 ขวบ ซึ่งยังอยู่

ในชุมชน และได้ยกให้แม่วิ่งรับจ้างเลี้ยงลูกก็ก๊ิกในอดีตตอนที่ก็ก๊ิกยังอยู่ในชุมชนและต้องออกไปทำงานนอกบ้าน ปัจจุบัน ก็ก๊ิกไม่มีงานเลี้ยงเด็กแล้ว แต่ยังช่วยส่งเสียลูกให้กับแม่ว่าง

ยุพิน - แมว อายุ 45 ปี อาชีพขายของชำอยู่กับบ้าน และรับเลี้ยงเด็ก (ซึ่งเป็นลูกของก็ก๊ิก) ปัจจุบัน รับเด็กทั้งสามคนเป็นลูกของตัวเอง อายุ 5 ขวบ 3 ขวบ และ 1 ขวบ

“วันๆ หนึ่งทำอะไรเยอะมากไม่อยากจะพูด” ชีวิตหนึ่งวันของแม่ว คือ “ตื่นตีสี่ เพื่อซักผ้า ทำกับข้าว แล้วขี่มอเตอร์ไซด์ส่งลูกไปโรงเรียน หลังจากนั้น ประมาณแปดโมงเช้า จะขับรถเอาข้าวที่ห่อมาจากบ้านไปส่งสามสี่ซึ่งขับวินมอเตอร์ไซด์และออกจากบ้านไปทำงานตั้งแต่ตีสี่ จากนั้นจะแวะซื้อของเอามาขายและของไว้ทำกับข้าว ถึงบ้านประมาณ 9-10 โมง ช่วงที่ออกไปข้างนอก ไปไหนก็เอาลูกคนเล็กไปด้วย อุ้มกระตาดตลอด” เริ่มทำงานบ้าน เช่น กวาดและถูบ้าน พร้อมๆ กับขายของชำไปด้วย ในระหว่างนั้น ก็ดูแลลูกอายุสามขวบไปด้วย จนถึงเวลาสามโมงเย็น ปิดร้านออกไปรับลูกที่โรงเรียน เมื่อกลับมาถึงบ้าน จะเปิดร้าน ทำกับข้าว ดูแลเด็กไปด้วย ร้านจะปิดจริงๆ ประมาณสามทุ่ม แมวเสริมว่าที่เข้านอนแต่หัวค่ำเพื่อให้เด็กเข้านอน “ให้ลูกนอนไว จะได้ตื่นไปโรงเรียน และตัวเล็ก (ลูกคนเล็ก) ถ้าไม่ปิดไฟ ก็ไม่ยอมนอน (ถ้าร้านยังเปิด ไฟก็ยังไม่ปิด)”

สวัสดิ์ - ป้าเหลียว อายุ 62 ปี อาชีพค้าขายอยู่กับบ้าน ดูแลหลาน 1 คน อายุ 7 ขวบ เลี้ยงมาตั้งแต่เกิด ซึ่งพ่อแม่ไม่ได้ส่งเสีย

กัลยา - ไก่ อายุ 39 ปี ทำงานรับจ้างทั่วไป เช่น งานก่อสร้าง รับติดฟิล์มรถยนต์ ดูแลหลานอายุ 5 ขวบ พ่อแม่เด็กไม่ได้ช่วยส่งเสีย ไก่เป็นกรรมการชุมชน ทำหน้าที่เป็นผู้กระจายข่าวสาร

ไก่อ่อนข้างว่าง นิซขยายความว่า “เค้าเป็นบุคคลสาธารณะ พวกเราจะฝาก (เด็ก) กับเค้าเป็นประจำ” ไก่ถามว่าจะให้เล่าถึงวันที่มีงาน ว่า “ตื่นหกโมง หุงข้าว ทำอาหาร ถ้าเป็นวันที่มีงาน จะห่อข้าวไปทำงานด้วย ถ้าเป็นวันที่ไปทำงานก่อสร้าง ก็รอขึ้นรถที่มารับประมาณเจ็ดโมงครึ่ง ทำก่อสร้างถึงห้าโมงเย็น กลับบ้านทำงานบ้าน ทำกับข้าวตอนหกโมง แล้วก็เดินไปเดินมาในชุมชน (ประกาศข่าวชุมชน เนื่องจากเป็นกรรมการชุมชน) แต่ถ้าวันไหนติดฟิล์ม (รถยนต์) จะหายไปเลยทั้งวัน ไม่ว่างเลย อาจจะต้องไปทำที่บ้านคนจ้าง” เมื่อถามถึงหลานวัยห้าขวบ ไก่ตอบว่า “เวลาทำงาน ก็เอาหลานไปด้วย งานไม่ค่อยผาดโผนเท่าไร เป็นงานต่อเติมบ้าน” เมื่อถามเพิ่มเติม พบว่าในหนึ่งเดือนไก่อมีงานทำเพียง 6-7 วันเท่านั้น ทั้งนี้ไม่ได้เป็นเพราะได้รายได้มากจึงทำงานน้อย แต่เป็นเพราะว่าหางานไม่ได้ จึงว่างงานอยู่กับบ้านบ่อยๆ ซึ่งทำให้เธอต้องพึ่งพาระบบ และติดเงินกับร้านขายของชำซึ่งรู้จักกัน ผู้เข้าร่วมคนอื่นๆ เสริมว่า “เป็นหนี้กันทั้งนั้นแหละ”

ชลนภา - กุ้ง อายุ 29 ปี อาชีพ ปักเลื่อมอยู่กับบ้าน แต่เพิ่งเริ่มขายเสื้อผ้ามือสองที่ตลาดนัด ดูแลลูกสามคน 3 ขวบ 10 ขวบ 11 ขวบ เป็นแม่เลี้ยงเดี่ยว เนื่องจากสามีติดทหาร และพ่อแม่เสียชีวิตแล้ว

“ตื่นตีห้าครึ่งเพื่อปลุกลูกและเตรียมตัวไปโรงเรียน ระหว่างนั้นตนเองอาบน้ำแต่งตัว เจ็ดโมงเช้าขี่มอเตอร์ไซด์ไปส่งลูกสองคน กลับมาจากส่งลูก หาข้าวให้ตัวเองกับลูกอายุสามขวบกิน เมื่อเช้าจะซื้อข้าวกล่องนั่งไม่ค่อยได้ ทำ เก้าโมงเช้าจะเริ่มปักเลื่อม ทำไปจนถึงกลางคืน บางทีทำถึงเที่ยงคืน แต่ถ้างานเร่ง ตื่นมากกลางดึกทำต่อ งานบ้านจะทำช่วงเย็น มีงานกวาดบ้านซักผ้า และทำกับข้าว ลูกที่กลับมาจากโรงเรียนจะช่วยทำงานบ้าน เช่น ถูบ้าน หุงข้าวด้วย ช่วยปักผ้าด้วย”

“ช่วงชีวิตตอนที่แย่มากๆ คือ ต้องไปทำงานโรงงาน ปล่อยลูกไว้บนบ้านสองคน แล้วมันได้ขึ้นบ้านอยู่ติดกับริมคลอง จังหวะความโชคที่ว่าพี่ข้างบ้านออกไปส่งหน้าต่างพอดี เห็นลูกวิ่งตกน้ำ ลูกเด็กวิ่งไปมหาอยู่พักหนึ่ง เจอเด็ก แต่เค้าสลักทั้งน้ำคล้ำ ทั้งซีโคลน ต้องพาไปโรงพยาบาล”

กาญจนา (ต้ม)- อายุ 40 ปี อาชีพ ปักเลื่อมชุดนักร้องโดยที่เป็นคนรับงานกับนายจ้างและปล่อยงานให้กับเพื่อนบ้าน และรับทำงานแม่บ้าน (ตามโอกาส) เลี้ยงหลาน 1 คน อายุ 5 ปี ซึ่งลูกของตนไม่สงเสีย และตนเองยังมีลูกสาวอายุ 12 ปีด้วย ต้มมีตำแหน่งเป็นกรรมการชุมชนด้วย

ต้มเล่าให้ฟังว่า “ตื่นตีสี่ ทำมุกก่อนเลย ปักมุกถึงแปดโมงอาบน้ำ แล้วก็ออกไปเก็บงานกับเพื่อนบ้านที่รับงานซึ่งเธอเป็นคนปล่อยไว้ เก็บเสร็จเก้าโมงครึ่ง ก็ต้องเอาไปส่งบางกะปิ แล้วก็รับงานกลับมาด้วย กลับมาถึงบ้านประมาณสิบโมง แล้วก็เอางานไปปล่อยกับเพื่อนบ้านประมาณบ่ายหนึ่งถึงบ่ายสอง กลับมาทำกับข้าวกินข้าวมื้อแรกของวัน แล้วก็ไปปล่อยงานอีก โดยส่งงานให้เพื่อนบ้านสามสิบถึงสี่สิบคน หลังจากนั้นก็มาทำงาน (ปักมุก) จนถึงตีหนึ่ง ทำงานบ้านแบบเดี่ยวประด้าว เพราะมีลูกสาวช่วยอยู่” สำหรับลูกหลาน “ลูกสาว (อายุ 12) ไปโรงเรียน หลาน (อายุ 5 ขวบ) ย่าเค้าช่วยดูแล” ต้มต้องเก็บงานที่คนอื่นรับไปแล้วทำไม่ทัน ต้องเอามาทำ ให้เสร็จส่งให้ทัน เธอจึงได้นอนน้อย และยังเป็นผู้หารายได้หลักของครอบครัว โดยสามีที่วิ่งวินหารายได้พอแค่ส่งลูกไปโรงเรียน

สุพัตรา - ไก่ อายุ 23 ปี ทำงานปักเลื่อม แพ้คกระเปาะอยู่กับบ้าน และรับจ้างทั่วไป มีลูก 3 คน อายุ 1 ปี 4 ปี 8 เดือน และ อายุ 5 ปี 3 เดือน มีแม่ช่วยดูแลลูก

ในกลุ่มมีคนที่เคยทำงานประจำ แล้วออกจากงานเพื่อเลี้ยงดูลูก 4 คน ได้แก่ นิซ กุ้ง ไก่ (สุพัตรา) และตั้ม คนที่มีญาติช่วยเหลือนุแลเด็กเป็นประจำมีเพียงสามคน คือ ไก่ (สุพัตรา) ซึ่งมีแม่ช่วยดูแลลูกสามคน ตั้มมีแม่สามีช่วยดูแลหลานอายุสามขวบให้ในระหว่างที่ต้องออกไปส่งงานและไปรับงานที่บางกะปิ รวมถึงช่วงเวลาที่เดินกระจายงานให้กับคนในชุมชน สำหรับพะยอม มีสามีคอยช่วยบ้างเวลาที่ออกไปเก็บผักบุงและเอาออกไปขาย

ผู้เข้าร่วมมีภาระงานเครือข่าย (คนรับบ้าน) ซ้อนทับภาระงานหารายได้ และงานดูแลเด็กอีกด้วย “ถ้าจำเป็นจริงๆ อย่างถ้าต้องออกไปชุมนุม บางทีก็เอาเด็กไปด้วย บางทีก็ให้แฟน (สามีที่เป็นมอเตอร์ไซค์รับจ้าง) หยัดมาดูแลเด็ก บางทีก็จ้างคนในชุมชนที่ว่างๆ ให้ไปแทน”[†] (แมว) “ถ้าต้องไปจริงๆ ก็ให้แฟนหยัดขายของมาดูแล อย่างประชุมใหญ่ๆ ไปประชุมสำนักนายก เราไม่ไปไม่ได้ มันก็กลายเป็นความเครียดในครอบครัว อย่างลูกชายที่ให้เค้าช่วยดูแลน้อง คราวก่อน เค้าอยากจะทำกิจกรรมกลุ่มเยาวชน เราก็ขอให้เค้าไม่ไปให้ช่วยดูแลน้อง เพราะเราต้องออกไปทำกิจกรรมเครือข่าย เค้าก็ยอม แต่เค้าก็ถามว่าแม่ไม่ไปไม่ได้หรือ” (นิซ) นิซยังกล่าวเสริมว่าทุกก็สภาพคล้ายกัน กล่าวคือ กบทำงานชุมชนและงานเครือข่าย โดยเฉพาะงานเครือข่าย ถ้าไม่ว่างจริงๆ ก็จะต้องยอมเสียเงินจ้างให้คนอื่นไปแทน สำหรับกุ้งซึ่งยังอยู่ในวัยก่อนข้างสาว บอกว่าถ้าส่วนใหญ่ตนเลี้ยงลูกเอง แต่ถ้ามีธุระจำเป็นจริงๆ จะฝากพี่สะใภ้ (นิซ) ก็มองว่าการที่ต้องดูแลลูกเองทำให้เสียโอกาสในการออกไปหางาน “กำลังรอให้เค้า (ลูกคนเล็ก) เข้าอนุบาล จะได้ออกไปหางาน”- (กุ้ง) ผู้นำกระบวนการถามผู้เข้าร่วมอื่นๆ โดยต่อยอดจากคำตอบของก็กว่า “ถ้าไม่ต้องเลี้ยงลูกหลาน หรือมีคนช่วยเลี้ยง คิดว่าตนเองจะมีรายได้เพิ่มมากขึ้นหรือไม่ ส่วนใหญ่ตอบออกมาทันทีว่า “แน่นอนอยู่แล้ว” “เพิ่มขึ้นอยู่แล้ว”

ปัญหาการทำงานไปด้วย เลี้ยงดูลูกหลานไปด้วย หลายคนเล่าให้ฟังถึงปัญหาความไม่ปลอดภัยของเด็กในขณะที่ตนทำงานไปด้วย “ลูกหลานชอบขี้ดมุกใส่หู ใส่จุก ต้องไปให้หมอบเอาออกให้ บางทีเจอหมอก็ก๊อที่ อยู่ในขี้เด็ก” กลายเป็นเรื่องธรรมดาสำหรับบ้านที่ทำงานปึกมุก แต่เพราะไม่มีทางเลือก จึงต้องยอมรับสภาพ “ไม่พอใจ แต่ไม่มีทางเลือก” “ไม่พอใจหรอก เวลาเราทำงานอะไร เราก็อยากให้มีคนช่วยดูแลเด็ก เราจะได้

[†] ในฐานะประธานชุมชน และผู้นำในเครือข่าย นิซกล่าวว่าบางทีกิจกรรมเคลื่อนไหวเรื่องที่อยู่อาศัยต้องอาศัยกำลังคนจากทุกบ้าน ก็ต้องมีตัวแทนจากทุกบ้านไปร่วม เพราะถือเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับทุกคน ถ้าใครไปไม่ได้ ก็ต้องหาคนอื่นไปแทนและต้องจ่ายค่ารถให้ อย่างไรก็ตาม นิซกล่าวว่ากิจกรรมแบบนี้มีไม่บ่อย คนที่จะต้องออกไปร่วมกิจกรรมบ่อย คือผู้นำและกรรมการชุมชน (ส่วนหนึ่งอยู่ในวงสนทนานี้ด้วย ได้แก่ นิซ นุช กบ ไก่ และตั้ม)

ทำงานได้เต็มที่ อย่างช่วงหนึ่งเราต้องดูแลลูกเล็ก ทำอย่างอื่นไม่ได้เลย เสียรายได้ไปเลย” “ใช่ เราจะได้ไม่ต้องห่วง แต่ตอนนี้มันเหมือนว่า มันไม่มีคนอยู่ดูแลให้เราได้ เราก็ต้องดูแลเอง”

ศูนย์เด็กเล็ก

ปัจจุบันไม่มีใครส่งเด็กเข้าศูนย์แล้ว เนื่องจากเด็กเข้าโรงเรียนแล้ว ผู้เข้าร่วมที่เคยมีประสบการณ์ส่งเด็กเข้าศูนย์เด็กเล็ก คือ นุช สวัสดิ์ และกิ๊ก ส่วนคนที่ระบุว่าตนเองไม่มีใครช่วยดูแล คือ ผู้เข้าร่วมส่วนใหญ่ กลุ่มนี้แบ่งเป็นคนที่อยู่บ้านทำงานและดูแลลูกไปด้วย และคนที่ต้องออกไปทำงานนอกบ้านและพาลูกหลานที่ดูแลไปทำงานด้วย *ไก่อ*บรรยายความลำบากในการเลี้ยงเด็กไปด้วยทำงานไปด้วยว่า “เหมือนว่าปิดเทอมจะพอหายใจได้ช่วงหนึ่ง (เพราะเด็กไปเรียน)”

จากประสบการณ์ที่เคยส่งเด็กเข้าศูนย์เด็กเล็ก นุช และกิ๊ก ซึ่งเคยส่งเด็กเข้าศูนย์ของวัดบุญศรีไม่พอใจ ศูนย์ด้วยเหตุผลหลายประการ “ส่ง (เด็ก) ได้แค่หน้าประตู ห้องเรียน ห้องน้ำอะไร เราไม่สามารถเข้าไปดูได้” (กิ๊ก) / “อาหารเป็นยังไง ก็ไม่เคยรู้” - (นุช) / “เสียค่าเทอมแล้ว เวลาทำกิจกรรมให้เด็กเดิน วันพ่อ วันแม่ (ศูนย์) เรียกเก็บอีกครั้งละร้อยหรือร้อยห้าสิบ” - (กิ๊ก) / “เด็กเคยมาฟ้องว่าครูตี ครูหยิก พอเราไปถามเค้า (ครูที่ศูนย์) เค้าบอกว่าไม่ได้ทำ ถามเราว่าจะเปิดกล้องวงจรปิดดูมั๊ย” - นุช นอกจากนี้ผู้เข้าร่วมคนอื่นๆ ซึ่งไม่ได้ระบุว่าตนเองมีประสบการณ์ตรงกับศูนย์ได้แสดงความเห็นสนับสนุนนุชและกิ๊กในทำนองว่าศูนย์นี้กีดกันผู้ปกครอง และไม่ค่อยเปิดเผยข้อมูล อย่างไรก็ตามนุชและกิ๊กก็ยอมรับว่าศูนย์นี้มีข้อดีในเรื่องความปลอดภัย เนื่องจากถ้าไม่ใช่ผู้ปกครอง ศูนย์จะไม่อนุญาตให้รับเด็กได้

อย่างไรก็ตาม สวัสดิ์ซึ่งเป็นอีกคนหนึ่งที่เคยส่งหลานเข้าศูนย์ซึ่งเป็นศูนย์ของเอกชน กล่าวว่าพอใจกับประสบการณ์ส่งหลานเข้าศูนย์เด็กในโรงเรียนเอกชนตั้งแต่สามขวบ ซึ่งมีค่าเทอม (ประมาณหกเดือน) หมั้นหนึ่งพันบาท และตั้งอยู่ห่างจากชุมชนประมาณหนึ่งกิโล ปัจจุบันหลานอายุเจ็ดขวบแล้วและยังคงเรียนอยู่ที่โรงเรียนเดิม ป้าหลายพอใจเนื่องจากพัฒนาการด้านการเรียนรู้ของหลานที่เหนือกว่าเด็กคนอื่น “มันคุณภาพแตกต่างกับรัฐบาล น้องที่นี้ได้ภาษาอังกฤษ แต่เด็กที่เรียนที่วัด (บุญศรี) ไม่ได้”

ศูนย์เด็กวัดบุญศรี

ในละแวกภายในหนึ่งกิโล มีศูนย์เด็กวัดบุญศรี ศูนย์ของโรงเรียนแยมจาด และศูนย์ของโรงเรียนเอกชนอีกที่หนึ่ง อย่างไรก็ตาม ศูนย์วัดบุญศรีเป็นที่เดียวที่ผู้เข้าร่วมให้ข้อมูลได้พอสมควร กล่าวคือ ศูนย์ฯ รับเด็กอายุสองขวบครึ่งถึงสามขวบซึ่งถือว่าเป็นขั้นเตรียมอนุบาล และรับเด็กสามขวบขึ้นจนถึงหกขวบเป็นชั้นอนุบาล คิดค่าเทอม 2,000 บาท (มีคนแย้งว่าสามพัน) มีค่า “สมทบ” อีกสามร้อยต่อเทอม เวลาทำกิจกรรม

เรียกเก็บเงินประมาณร้อยบาทต่อครั้ง เวลาให้บริการของศูนย์คือ แปดโมงถึงบ่ายสาม ถ้าต้องการรับเข้าสามารถทำได้แต่ต้องไม่เกินห้าโมงเย็น หากต้องการรับห้าโมงเย็นทุกวันจะคิดเป็นค่าเรียนพิเศษเดือนละสามร้อย แต่ถ้าไปรับเข้าเป็นบางวันไม่ ต้องโทรบอกก่อนและไม่คิดเงิน นอกจากนี้ มีการเก็บค่าประกันอุบัติเหตุสำหรับเด็ก ประมาณ 150-200 บาทต่อปี

ผู้เข้าร่วมกลุ่มนี้สะท้อนให้เห็นความลำบากของแรงงานนอกระบบหญิงที่ต้องทำงานไปด้วยดูแลเด็กไปด้วยอย่างชัดเจน ดังนั้นเกือบทุกคนแสดงให้เห็นว่าศูนย์ที่รับเลี้ยงดูเด็กที่ราคาถูกลงหรือฟรีเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับชีวิต เนื่องจากความต้องการทำงานหารายได้ ในขณะที่เดียวกันผู้เข้าร่วมก็แสดงให้เห็นว่าคุณภาพของศูนย์และคนดูแลถือเป็นสิ่งที่พวกเขาให้ความสำคัญเช่นกัน

จากการสนทนากับผู้เข้าร่วม ยังสะท้อนให้เห็นถึงปัญหาความยากจนรายได้และยากจนเวลาของผู้หญิงที่เป็นแรงงานนอกระบบซึ่งอยู่ในระดับที่ค่อนข้างหนักหนาสาหัสกว่าวงสนทนากลุ่มอื่นๆ กล่าวคือผู้เข้าร่วมส่วนใหญ่ทำงานมากกว่าหนึ่งอาชีพเพื่อหารายได้ให้เพียงพอกับความต้องการของครอบครัว บางคนเป็นแม่เลี้ยงเดี่ยว บางคนเป็นผู้หารายได้หลักให้ครอบครัวในขณะที่สามีเป็นผู้หารายได้เสริม บางคนต้องดูแลหลานที่แม่ของเด็กไม่ช่วยส่งเสีย ยิ่งไปกว่านั้น ผู้เข้าร่วมบางคนยังมีภาระหน้าที่งานชุมชนและงานของเครือข่ายอีกด้วย นอกจากนี้ แม้ชุมชนจะมีลักษณะความเป็นเครือญาติสูง แต่การคุยสะท้อนให้เห็นว่าทุกคนก็ต่างมีภาระหน้าที่ของตนกับครอบครัวตนเอง จึงเป็นไปได้ยากที่จะให้ความช่วยเหลือกันและกันได้ในกรณีเลี้ยงดูเด็ก

ข้อมูลประการหนึ่งที่ผู้เข้าร่วมกลุ่มนี้พูดถึง และสอดคล้องกับสิ่งที่วงสนทนากลุ่มอื่นได้สะท้อนขึ้นมาคือ ค่าใช้จ่ายจิปาถะที่โรงเรียนอนุบาล (ของรัฐ) เรียกเก็บ ทั้งนี้โรงเรียนอนุบาลถือว่าเป็นทางเลือกหนึ่งสำหรับพ่อแม่ที่ต้องการให้เด็กเล็กมีคนดูแลในขณะที่ตนทำงาน ในแง่มุมนี้ชวนให้ตั้งคำถามกับนโยบายเรียนฟรี 15 ปีของประเทศไทย ซึ่งรวมถึงการเรียนชั้นอนุบาลสามปี (สำหรับเด็กตั้งแต่อายุสามถึงหกขวบ) นโยบายนี้ให้สิทธิ์โรงเรียนในการเก็บค่าใช้จ่ายเพิ่มเติมจากผู้ปกครอง แต่ได้ระบุไว้ว่าการเก็บค่าใช้นั้นต้องไม่รีดลอนสิทธิ์ของเด็กนักเรียนที่ยากจนด้วย

จากการสนทนา 7 กลุ่ม ได้มีการพูดถึงศูนย์เด็กที่ดี และศูนย์เด็กที่ไม่ดี เปรียบเทียบได้ดังนี้

ศูนย์เลี้ยงเด็กที่ดี	ศูนย์เลี้ยงเด็กที่ไม่ดี
<ul style="list-style-type: none"> ● ศูนย์ต้องได้มาตรฐาน มีรัฐทำหน้าที่คุ้มครองมาตรฐาน ● มีการประเมินคุณภาพจากหน่วยงานภายนอก ● ถ้าเด็กอายุต่ำกว่า 2 ขวบครึ่ง ครู 1 คนต่อเด็ก 5 คน ● สำหรับเด็กต่ำกว่า 6 ขวบ ควรมีครู 1 คนดูแลเด็ก 10 คน ● คนดูแลเด็กต้องดูแลเอาใจใส่เด็กและไว้วางใจได้ (ถ้าเป็นคนในชุมชนจะช่วยสร้างความไว้วางใจ) ● สอนให้เด็กมีระเบียบ ● คนดูแลที่เข้าใจเด็ก มีวิธีการให้เด็กเชื่อฟังโดยไม่ต้องตี ● ต้องใส่ใจ ดูแลความปลอดภัยของเด็ก ● ผ่านการอบรมอย่างดี และผ่านการคัดเลือกอย่างดี ● รักเด็ก และใจดี ● ไม่จำเป็นต้องเรียนสูง แต่ควรมีประสบการณ์เลี้ยงเด็กมาก่อน ● เป็นคนในชุมชน (รู้จักกัน ทำให้ไว้วางใจ) - จะได้รู้จักกันสัจใจคอกัน ● ช่วยให้เด็กมีพัฒนาการและสามารถช่วยเหลือตัวเองได้ ● ไม่จำเป็นต้องมีการเรียนการสอนสำหรับเด็กเล็ก แต่ถ้าเป็นช่วงวัยอนุบาล (3-6 ขวบ) ควรจะต้องมีการเรียนการสอน ● ดูแลเด็กในด้านสุขภาพด้วย ● ส่งเสริมให้เด็กมีพัฒนาการที่ดี 	<ul style="list-style-type: none"> ● ครูหนึ่งคนดูแลนักเรียนจำนวนมากเกินไป เช่น 20-30 คน ● มีคนดูแลเด็กน้อยไม่เพียงพอกับเด็ก ● ครูไม่มีจิตวิทยาในการดูแลเด็ก ไม่ได้ผ่านการอบรมที่เหมาะสม ● ครูทำร้ายร่างกายเด็ก ลงโทษเด็กไม่เหมาะสม ● คนดูแลที่ไม่มีความรู้ เรื่องเด็ก ● คนดูแลที่ลงโทษเด็ก อย่างรุนแรง เช่น หยิก หรือ ตี เพราะเด็กจะไม่อยากไป ● ครูตามใจเด็กเกินไป ● อาหาร ไม่ถูกสุขลักษณะ ซ้ำซาก ● มีของเล่นที่ไม่สอดคล้องกับ วัย หรือ ไม่เป็นประโยชน์ต่อ พัฒนาการเด็ก ● สถานที่คับแคบ แออัด หนาแน่น สกปรก ● รถรับเด็กแน่นเบียดเสียด ● จัดตั้งโดยเอกชนทั่วไป โดยขาดการรับรองและดูแลจากสถาบันของรัฐ หรือ มูลนิธิ ● ค่าใช้จ่ายสูง ● แพงเกินไป ● อยู่ไกลจากบ้าน ทำให้มีค่าใช้จ่าย ต้องจ้างคนไปส่ง จ้างคนไปรับ และเสียเวลาทำมาหากิน ● ไม่ยืดหยุ่นเรื่องเวลารับฝากเด็ก ● เวลาเลิกเร็วเกินไป ● ไม่มีการดูแลเรื่องความปลอดภัยที่ดี

<ul style="list-style-type: none"> ● รับดูแลเด็กเล็ก (บางคนอยากได้ตั้งแต่แรกเกิด บางคนขออายุสองขวบขึ้นไป จนถึงเกณฑ์เข้าโรงเรียน) ● สอนเด็กเรื่องการเข้าสังคม วิธีการดูแลตัวเอง (ทำความสะอาด) สอนวินัยเด็ก ● เป็นแบบอย่างที่ดีให้กับเด็ก ● ต้องรักเด็ก ดูแลเด็กเป็น ● ใส่ใจ คอยแจ้งผู้ปกครองให้ทราบข้อมูลเกี่ยวกับเด็ก ● ดูแลเรื่องสุขภาพของเด็กด้วย (เพราะศูนย์สาธารณสุขปฐมภูมิอยู่ใกล้) ● มีประชุมผู้ปกครอง และมีช่องทางรับฟังความคิดเห็นผู้ปกครอง ให้ผู้ปกครองมีส่วนร่วมในการดูแลเด็ก ● ศูนย์ควรให้คำแนะนำผู้ปกครองในการดูแลเด็กอย่างเหมาะสม สอดคล้องกับอายุของเด็กด้วย ● อาหารถูกสุขลักษณะ ● อาหารฟรี นมฟรี เสื้อผ้าฟรี ● มีของเล่นเด็กที่ช่วยฝึกพัฒนาการด้านต่างๆ ● มีหนังสือเหมาะสมกับเด็ก ● สิ่งแวดล้อมดี สถานที่สะอาดปลอดภัย (ป้องกันอุบัติเหตุ และคนแปลกหน้า) ● สถานที่กว้างขวาง เด็กไม่ต้องนอนเปียกเสียดแออัด ● อยู่ใกล้บ้าน ใกล้กับชุมชนเดินทางมารับ ส่งง่าย ● เวลาเปิดปิดสอดคล้องกับเวลาทำงานของผู้ปกครอง 	<p>โดยเฉพาะมาตรการการตรวจเช็คผู้รับ-ส่งเด็ก</p>
--	---

<ul style="list-style-type: none"> ● เวลา เปิด ปิด เหมาะสม สอดคล้องกับเวลาของผู้ปกครอง ● อาจมีบริการดูแลนอกเวลาปกติเสริม ● ค่าใช้จ่ายที่ไม่แพงเกินไปสำหรับคนมีรายได้น้อย ● อนุญาตให้ผู้ปกครองผ่อนชำระค่าเทอมได้ 	
---	--

ข้อเสนอแนะและความต้องการเกี่ยวกับศูนย์เด็กเล็ก

ในการพูดคุยออกความเห็นเรื่องศูนย์เด็กที่ดี ส่วนใหญ่ผู้เข้าร่วมมีความเห็นสอดคล้องกัน โดยเน้นเรื่องสถาบันและครูที่ไว้ใจได้ ครูจะต้องรักเด็กและมีทักษะในการสอนเด็ก และมีส่วนหนึ่งที่ย้ำเรื่องศูนย์จะต้องส่งเสริมพัฒนาการของเด็กด้วย แต่เรื่องที่มีความเห็นไม่พ้องกัน คือเรื่องอายุของเด็ก และเวลาเปิดปิดของศูนย์

1. เสนอให้รับเด็กอายุตั้งแต่หนึ่งขวบ บางคนมีความจำเป็นต้องทำงานจริงๆ แต่บางคนรู้สึกว่าจะหนึ่งขวบเป็นอายุน้อยเกินไป ทำให้เป็นห่วง ถ้าเด็กอายุน้อย ศูนย์จะต้องอยู่ใกล้ชุมชน เพื่อที่จะแวะเวียนไปดูได้ บางคนเสนอ 3 ขวบ บางคนกล่าวว่าถ้าเด็กเล็กเกินไปจะเป็นห่วง ส่วนบางคนมองว่าศูนย์เด็กควรจรับเด็กที่เดินได้แล้วคืออายุราวหนึ่งขวบครึ่งเป็นต้นไป เนื่องจากมองว่าเด็กที่ยังต้องนอนอยู่ในเปล และยังเดินไม่ได้มันไม่ยากสำหรับการดูแล และสามารถให้ญาติที่อยู่ในวัยชราช่วยดูแลได้ ให้มีเบี้ยกองทุนเลี้ยงดูเด็กเล็ก เป็นค่าตอบแทนให้กับผู้เลี้ยง
2. ให้ศูนย์ดูแลสุขภาพเด็กด้วย เนื่องจากเด็กมักจะป่วยบ่อย ทำให้เสียค่ารักษาพยาบาลเยอะ คนในบางชุมชนมีปัญหาการเข้าถึงบัตรทอง เนื่องจากโควต้าสำหรับหน่วยปฐมภูมิใกล้บ้านเต็ม ทำให้ถูกจัดไปอยู่หน่วยปฐมภูมิที่ไกลบ้าน
3. ศูนย์เด็กต้องไม่มีค่าใช้จ่ายสำหรับคนมีรายได้น้อย-ฟรีทุกอย่าง หรือให้สามารถผ่อนชำระค่าเทอมได้ เนื่องจากบางคนมีลูกหลายคนในวัยไล่เลี่ยกัน ดังนั้นค่าใช้จ่ายสำหรับการเรียนของลูกจึงเป็นภาระที่ค่อนข้างหนัก อย่างไรก็ตามหลายคนชี้ว่าถ้าไม่ต้องมีค่าใช้จ่ายเลยจะดีที่สุด

4. ควรขยายเวลาดูแลเด็กเล็กให้ เลิกพร้อมกับเด็กโต ผู้ปกครองจะได้ไปรับพร้อมกัน เพราะสถานที่ตั้ง อยู่บริเวณเดียวกัน ปัจจุบัน ศูนย์เด็กเล็ก จะเปิด 8 โมงเช้า-3 โมง เย็น แต่เด็กนักเรียน จะเลิก 4 โมง ผู้ปกครองต้องไปรับสองรอบ และควรอยู่ใกล้บ้าน อยู่ในชุมชน ให้เดินทางถึงง่าย
5. ปัจจุบัน ตำบลหนึ่ง มีศูนย์เด็กเล็กแห่งเดียว สำหรับคนที่มีบ้านอยู่ไกลก็จะลำบาก จึงควรให้ทุก โรงเรียนประถม ควรมีศูนย์เด็กเล็ก เพื่อให้ผู้ปกครองสะดวก เพราะโรงเรียนประถมมักจะตั้งในทำเล ที่ไม่ไกลจากชุมชน และสองถึงสามชุมชนก็ใช้โรงเรียนประถมร่วมกัน

สรุปท้าย

ผู้เข้าร่วมส่วนใหญ่หรืออาจกล่าวรวมได้ถึงสมาชิกในชุมชนส่วนใหญ่ด้วยนั้นมีปัญหาอีกมากมายที่ ซ้ำเติมปัญหาความยากจน และปัญหาการหารายได้ของผู้หญิง ไม่ว่าจะเป็นปัญหาหนี้ในระบบ ภาระเลี้ยงดู ส่งเสียพ่อแม่ในต่างจังหวัด อุปสรรคการเข้าถึงการรักษาพยาบาลตามสิทธิ์หลักประกันสุขภาพแห่งชาติ (ทั้ง ของเด็กและของตน) เนื่องจากศูนย์ปฐมภูมียู้อไกลจากบ้าน ปัญหาตามแบบฉบับผู้รับงานมาทำที่บ้านที่ต้อง ทำงานเร่งให้ทันกำหนดส่งและขาดการพักผ่อนอย่างเหมาะสม ในขณะที่เดียวกันกลับไม่เคยได้รับรายได้เพิ่ม เลยในช่วงยี่สิบปีที่ผ่านมา